

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

Ειδική Έκδοση

Επιμέλεια:

Μαρία ΓΑΒΟΥΝΕΛΗ, Γενική Διευθύντρια ΕΛΙΑΜΕΠ

ΕΛΙΑΜΕΠ | Policy Paper # 176/2025

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

Ειδική Έκδοση

Copyright © 2025 | All Rights Reserved

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ & ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ (ΕΛΙΑΜΕΠ)

Βασιλίσσης Σοφίας 49, 10676, Αθήνα

Τηλ.: 210 7257 110 | Fax: 210 7257 114 | www.eliamep.gr | eliamep@eliamep.gr

Το ΕΛΙΑΜΕΠ ενθαρρύνει τον ανοιχτό, πλουραλιστικό διάλογο στη βάση επιχειρημάτων και δεδομένων. Οι απόψεις που διατυπώνονται από συνεργάτες του ΕΛΙΑΜΕΠ εκφράζουν αποκλειστικά τους συγγραφείς τους και δεν δεσμεύουν το Ίδρυμα.

Μαρία ΓΑΒΟΥΝΕΛΗ, Καθηγήτρια, Νομική Σχολή, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών
| Γενική Διευθύντρια ΕΛΙΑΜΕΠ

Στέφανος ΓΚΑΝΤΟΛΦΟ, Διευθυντής, Διεθνές Κέντρο του Πανεπιστημίου Κολούμπια στην Αθήνα
| Επιστημονικός Συνεργάτης, ΕΛΙΑΜΕΠ

Ιωάννης Ν. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗΣ, Αναπληρωτής Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Bilkent | Κύριος Ερευνητής,
Επικεφαλής Προγράμματος Τουρκίας, ΕΛΙΑΜΕΠ

Αγγελική ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ, Κύρια Ερευνήτρια, Επικεφαλής Προγράμματος Μετανάστευσης, ΕΛΙΑΜΕΠ

Εμμανουέλα ΔΟΥΣΗ, Καθηγήτρια, Έδρα UNESCO στην Κλιματική Διπλωματία, Εθνικό &
Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών | Ειδική Σύμβουλος, Επικεφαλής Προγράμματος για το
Κλίμα και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, ΕΛΙΑΜΕΠ

Αντώνης ΚΑΜΑΡΑΣ, Επιστημονικός Συνεργάτης, ΕΛΙΑΜΕΠ

Τριαντάφυλλος ΚΑΡΑΤΡΑΝΤΟΣ, Κύριος Ερευνητής, ΕΛΙΑΜΕΠ

Αλέκος ΚΡΗΤΙΚΟΣ, Πρώην ανώτερο στέλεχος, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, πρώην Γεν. Γραμματέας,
Υπουργείο Εσωτερικών | Ειδικός Σύμβουλος, ΕΛΙΑΜΕΠ

Έλενα ΛΑΖΑΡΟΥ, Επιστημονική Συνεργάτης, Chatham House | Κύρια Ερευνήτρια, ΕΛΙΑΜΕΠ

Παναγιώτα ΜΑΝΩΛΗ, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου |

Ερευνήτρια, ΕΛΙΑΜΕΠ

Σπύρος ΜΠΛΑΒΟΥΚΟΣ, Καθηγητής, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών | Κύριος Ερευνητής,
Επικεφαλής Προγράμματος Ευρωπαϊκοί Θεσμοί και Πολιτικές, ΕΛΙΑΜΕΠ

Γιώργος ΤΖΟΓΟΠΟΥΛΟΣ, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης | Κύριος Ερευνητής ΕΛΙΑΜΕΠ

Παναγιώτης ΤΣΑΚΩΝΑΣ, Καθηγητής, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών | Κύριος
Ερευνητής, Επικεφαλής Προγράμματος Εξωτερικής Πολιτικής & Ασφάλειας, ΕΛΙΑΜΕΠ

Λουκάς ΤΣΟΥΚΑΛΗΣ, Καθηγητής, Sciences Po, Παρίσι, Πρόεδρος ΔΣ ΕΛΙΑΜΕΠ

Μπλένταρ ΦΕΤΑ, Ερευνητής, ΕΛΙΑΜΕΠ

Αστέρης ΧΟΥΛΙΑΡΑΣ, Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου | Μέλος Συμβουλευτικής
Επιτροπής, ΕΛΙΑΜΕΠ

Περιεχόμενα

Μια χρονιά μεταβατική	5
Μαρία Γαβουνέλη	5
Ο Τραμπ, το ΝΑΤΟ, η Ευρώπη και η Ελλάδα	7
Γιώργος Ν. Τζογόπουλος.....	7
Trump 2.0 και ο κόσμος το 2025	9
Έλενα Λαζάρου	9
Εμπορικός Πόλεμος Κίνας-ΗΠΑ: Η Σκοτεινή Διάσταση του Οπίου	11
Στέφανος Γκαντόλφο	11
Μέση Ανατολή: Σχοινοβασία πάνω από την αστάθεια	13
Τριαντάφυλλος Καρατράντος	13
Γεωπολιτικοί Ελιγμοί και Διεύρυνση της ΕΕ στα Δυτικά Βαλκάνια: Προκλήσεις και Προοπτικές για το 2025	15
Μπλεντάρ Φετά	15
Ουκρανία - Ρωσία και Αβεβαιότητα για το τέλος του πολέμου	18
Παναγιώτα Μανώλη.....	18
Κρίσιμα Ζητήματα για την Τουρκία το 2025	20
Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης.....	20
Διατήρηση των κεκτημένων της προσέγγισης χωρίς προοπτική επίλυσης	22
Παναγιώτης Τσάκωνας	22
2025: Ένας κόσμος σε μετακίνηση αλλά με περιορισμούς	24
Αγγελική Δημητριάδη.....	24
Η αμήχανη αναμονή της Ευρώπης	26
Αλέκος Κρητικός.....	26
Η Εθνική Άμυνα το 2025	28
Αντώνης Καμάρας	28
Εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Άμυνα	30
Σπύρος Μπλαβούκος	30
Κλιματική αλλαγή ή κλιματική κρίση;	32
Εμμανουέλα Δούση.....	32
Πόσο πρόβλημα είναι η κληρονομική δημοκρατία ;	34
Αστέρης Χουλιάρης.....	34
Η Ευρώπη σε δύσκολους καιρούς	36
Λουκάς Τσούκαλης.....	36

Μια χρονιά μεταβατική

Μαρία Γαβουνέλη

Καθώς ο κόσμος μας κινείται από την αρχιτεκτονική αρχών και κανόνων προς μια οριζόντια κατανομή περισσότερο ή λιγότερο ευκαιριακών συνεργασιών σε πολλαπλά πεδία δραστηριότητας, η έλλειψη σαφώς ορισμένης κατεύθυνσης [...] γίνεται όχι μόνο πρόδηλη αλλά και καθοριστική των εξελίξεων.

Αυτή την χρονιά περίπου το μισό του πληθυσμού της γης μετείχε σε εκλογικές διαδικασίες, από την Ινδία, την πολυπληθέστερη δημοκρατία στο πλανήτη, ως την Ινδονησία, την χώρα με τον μεγαλύτερο μουσουλμανικό πληθυσμό, την Ιαπωνία, την Βρετανία, την Ευρωπαϊκή Ένωση, την Γαλλία και φυσικά τις Ηνωμένες Πολιτείες. Σε καμία από αυτές τις εκλογές το αποτέλεσμα δεν ήταν πλήρως το αναμενόμενο – είτε γιατί το ακροδεξιό κύμα στο Ευρωκοινοβούλιο αποδείχθηκε φουσκοθαλασσιά είτε γιατί η σίγουρη επανεκλογή του πρωθυπουργού Modi μετατράπηκε στην πρακτική ενίσχυση των θεσμικών εγγυήσεων της Ινδικής Δημοκρατίας. Το σημαντικότερο κοινό σημείο, όμως, είναι η ανασφάλεια που δημιουργήσαν στην κοινωνία και στον κόσμο από τον Σηκουάνα ως την διατλαντική σχέση, μια και η δημοκρατία είναι ένα δύσκολο εργαλείο στη διαχείρισή του. Καθώς ο κόσμος μας κινείται από την αρχιτεκτονική αρχών και κανόνων προς μια οριζόντια κατανομή περισσότερο ή λιγότερο ευκαιριακών συνεργασιών σε πολλαπλά πεδία δραστηριότητας, η έλλειψη σαφώς ορισμένης κατεύθυνσης, ακραία έκφραση της οποίας συνιστά η συναλλακτική προσέγγιση του νεοεκλεγέντος και επανεκλεγέντος προέδρου Trump, γίνεται όχι μόνο πρόδηλη αλλά και καθοριστική των εξελίξεων. Στις επόμενες σελίδες, καταγράφονται οι σκέψεις μας για τα σημαντικότερα πεδία αντιπαράθεσης του κλονιζόμενου παλαιού κόσμου με εκδοχές του μέλλοντος, σε αυτή την αέναη αναζήτηση της ασφάλειας που οδηγεί στην ευημερία.

Η γαλλική εκλογή έβαλε την σημαντικότερη πολιτική δύναμη της Ευρώπης σε περιδίνηση διαρκείας, επιδεικνύοντας αφενός πλήρη αδυναμία να μεταρρυθμίσει ένα παρωχημένο κοινωνικό μοντέλο που δεν είναι πλέον βιώσιμο και αφετέρου τεράστια δυσκολία να διαχειρισθεί την πίεση του λαϊκισμού, που μπορεί να φέρει την κ. Le Pen και την ομάδα της στην προεδρία – και όλα αυτά ενώ η παραδοσιακή οικονομική ατμομηχανή της Ευρώπης στη Γερμανία βλέπει μια αναποτελεσματική κυβέρνηση συνασπισμού να διαλύεται και φοβάται την κατίσχυση των δικών της λαϊκιστών σε πρόωρες εκλογές. Θα μπορούσε κάποιος να θεωρήσει αυτή την ιδανική συγκυρία για την ενίσχυση της εσωτερικής συνοχής και της εξωτερικής παρουσίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τώρα που η προετοιμασία σε επίπεδο πολιτικής: με τις εκθέσεις Letta για την κοινή αγορά, Draghi για την ανταγωνιστικότητα και Niinistö για την πολιτική και στρατιωτική ετοιμότητα της Ευρώπης, και πολιτικών: με την νέα Ευρωπαϊκή Επιτροπή, έχει ολοκληρωθεί. Στο μεταξύ, η Ευρωπαϊκή Ένωση μιλά για ενεργειακή αυτονομία, αποκτά Επίτροπο Άμυνας και συντονίζει την απάντησή της σε μια πιθανή πολιτική δασμών – με τον δικό της ‘Ευρωπαϊκό’ τρόπο λήψης αποφάσεων.

Οι δυτικές χώρες βιώνουν την επίθεση αυτή [στην Ουκρανία] ως επίθεση στη διεθνή έννομη τάξη, έτσι όπως την κτίσαμε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και εξασφάλισε ειρήνη, ασφάλεια και ευημερία για τρεις γενεές.

Η πρώτη ένδειξη πάντως θα προκύψει από την ικανότητα που θα επιδείξει (ή μη) η Ένωση να διατηρήσει την οικονομική και στρατιωτική ενίσχυση της Ουκρανίας, ενόψει και της αναμενόμενης αμερικανικής απόσυρσης από την πρώτη γραμμή. Ο παγκόσμιος Νότος αλλά και οι Ηνωμένες Πολιτείες θεωρούν την υπόθεση αυτή μια ενδο-ευρωπαϊκή ιστορία, έναν καυγά στην οικογένεια. Οι δυτικές χώρες, όμως, βιώνουν την επίθεση αυτή ως επίθεση στη διεθνή έννομη τάξη, έτσι όπως την κτίσαμε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και εξασφάλισε ειρήνη, ασφάλεια και ευημερία για τρεις γενεές. Καθώς ο κόσμος μας αλλάζει, οι αναθεωρητικές δυνάμεις με προεξάρχουσα την Ρωσία συγκροτούν συμμαχία αυταρχισμού και μιλούν ανοικτά για αλλαγή παραδείγματος. Η Μέση Ανατολή

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

Καθώς η αμερικανική πολιτική σκηνή θα βυθίζεται στην αναταραχή της τραμπικής προεδρίας, είναι καλό να έχουμε κατά νου ότι η κινεζική ηγεσία κινείται με μακρά προοπτική.

είναι βεβαίως αυτή που χαλά και τα καλύτερα σχέδια. Εκεί που πριν τις 7 Οκτωβρίου 2023 το Ισραήλ βρισκόταν περικυκλωμένο από την μακρά χείρα του Ιράν, η απίστευτη ανθρωπιστική καταστροφή στη Γάζα συνοδεύεται με την σημαντική εξασθένηση των λοιπών ιρανογενών μη κρατικών δρώντων, άμεσο αποτέλεσμα της οποίας ήταν η κατάρρευση του καθεστώτος Ασαντ στη Συρία. Η νέα αρχιτεκτονική στην ανατολική Μεσόγειο και στον αραβικό κόσμο, συμπεριλαμβανομένου του νέο-οθωμανικού ρόλου που προδήλως επιθυμεί η Τουρκία, θα μας επιτρέψει να ξαναδούμε τις πολιτικές και οικονομικές επανασυνδέσεις στην περιοχή και πέραν αυτής, ως την Ινδία και την άπω Ανατολή.

Και όλα αυτά υπό το φως της δηλωμένης επιθυμίας των Ηνωμένων Πολιτειών να αποσυρθεί από την διεθνή σκηνή και της αυξανόμενης αντιπαράθεσης με την Κίνα. Καθώς η αμερικανική πολιτική σκηνή θα βυθίζεται στην αναταραχή της τραμπικής προεδρίας, είναι καλό να έχουμε κατά νου ότι η κινεζική ηγεσία κινείται με μακρά προοπτική, ακολουθώντας τους ισχύοντες κανόνες με ευελιξία και σαφή αίσθηση των ουχί ευκαταφρόνητων οικονομικών της δυνατοτήτων. Δεν θα πλήξουμε ούτε αυτή την χρονιά καθώς ο κόσμος μας αλλάζει – ανεπαισθήτως, ελπίζουμε...

Ο Τραμπ, το NATO, η Ευρώπη και η Ελλάδα

Γιώργος Ν. Τζογόπουλος

...ο Αμερικανός πρόεδρος θα κληθεί να αποφασίσει για τον τρόπο διαμόρφωσης των διατλαντικών σχέσεων υπολογίζοντας πολύ περισσότερο σε ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη παρά στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως οργανισμό.

Η δεύτερη θητεία του Αμερικανού προέδρου Ντόναλντ Τραμπ αναμένεται να ξεκινήσει με διαφορετικές προκλήσεις σε σχέση με την πρώτη. Ο κόσμος χαρακτηρίζεται πλέον από αταξία, ενώ το ουκρανικό ζήτημα παραμένει μεγάλο αγκάθι. Ακολούθως, ο Αμερικανός πρόεδρος θα κληθεί να αποφασίσει για τον τρόπο διαμόρφωσης των διατλαντικών σχέσεων υπολογίζοντας πολύ περισσότερο σε ορισμένα ευρωπαϊκά κράτη παρά στην Ευρωπαϊκή Ένωση ως οργανισμό. Φυσιολογικά η προσοχή στρέφεται προς τον μελλοντικό ρόλο του NATO στο διεθνές σύστημα.

Όπως είχε συμβεί την περίοδο 2017-2021, ο Ντόναλντ Τραμπ αναμένεται να δώσει έμφαση στην υποχρέωση των κρατών μελών της Συμμαχίας να πληρώνουν περισσότερο για την άμυνα. Η προσέγγιση του είναι καθαρά οικονομική και ως κάποιο σημείο λογική. Ο Τραμπ, δηλαδή, θεωρεί πως είναι άδικο για τις Ηνωμένες Πολιτείες να παρέχουν ασφάλεια στην Ευρώπη την ίδια στιγμή που πολλές ευρωπαϊκές χώρες βολεύονται με την κατάσταση αντί να επενδύουν περισσότερο και να αναλαμβάνουν περισσότερες υποχρεώσεις. Σε πρόσφατη συνέντευξή του μετά τη νίκη του στις εκλογές της 5ης Νοεμβρίου ανέφερε πως αν τα ευρωπαϊκά κράτη μέλη πληρώσουν το μερίδιο που τους αναλογεί, τότε ο ίδιος δεν πρόκειται να αποσύρει την αμερικανική στήριξη στο NATO. Σε διαφορετική περίπτωση, άφησε ανοιχτό ακόμα και το ενδεχόμενο να φύγουν οι Ηνωμένες Πολιτείες από τη Συμμαχία.

Από ευρωπαϊκή οπτική γωνία, η διακυβέρνηση Τραμπ πρέπει να αξιολογείται ως ευκαιρία.

Από ευρωπαϊκή οπτική γωνία, η διακυβέρνηση Τραμπ πρέπει να αξιολογείται ως ευκαιρία. Ο Αμερικανός πρόεδρος, παρόλο που το κίνητρό του ήταν οικονομικό όπως προαναφέρθηκε, είχε θέσει τα ευρωπαϊκά κράτη προ των ευθυνών της πολύ πριν από την έναρξη της ρωσικής εισβολής στην Ουκρανία το Φεβρουάριο του 2022. Ο πόλεμος αυτός καθεαυτός έπαιξε καταλυτικό ρόλο ώστε να αλλάξει η ευρωπαϊκή προσέγγιση, και η προσπάθεια μπορεί να ενισχυθεί τα επόμενα τέσσερα χρόνια. Στόχος των ευρωπαϊκών κρατών θα είναι να δείξουν στον πρόεδρο Τραμπ πως η απαίτηση του για μεγαλύτερη συμβολή στη Συμμαχία δεν έχει μόνο οικονομική αλλά και γεωπολιτική σημασία, και ευθυγραμμίζεται με την αμερικανική εξωτερική πολιτική την καινούρια εποχή.

Οι ευρωπαϊκές χώρες καλούνται να προετοιμαστούν για ενεργό ρόλο στην Ουκρανία σε περίπτωση του τερματιστεί ο πόλεμος. Αυτό πρακτικά σημαίνει πως στρατιωτικές δυνάμεις των ευρωπαϊκών κρατών μελών του NATO θα χρειαστεί να στείλουν δυνάμεις στην Ουκρανία ώστε να δημιουργηθεί ζώνη ασφαλείας και να τηρηθεί μια ενδεχόμενη εκεχειρία. Φυσικά, κάθε άλλο παρά είναι απλή υπόθεση να τερματιστεί ο πόλεμος, τη στιγμή που η Ρωσία εξακολουθεί να κερδίζει στρατιωτικά. Αναφορικά με το ενδεχόμενο μελλοντικής ένταξης της Ουκρανίας στο NATO, όπως συζητείται τις τελευταίες βδομάδες δημοσίως στη Δύση, πολύ δύσκολα η Ρωσία θα συμφωνήσει σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Η γνώση της ιστορία της ουκρανικής κρίσης είναι απαραίτητη πριν τη διατύπωση βολικών υποθέσεων.

Ο Αμερικανός πρόεδρος αξιολογεί θετικά τον περιφερειακό ρόλο της Τουρκίας, και αυτό ίσως οδηγήσει σε αναβάθμιση του.

Από ελληνικό πρίσμα, η διακυβέρνηση Τραμπ και η πολιτική του έναντι του NATO θα αποτελέσει πρόκληση. Ο Αμερικανός πρόεδρος αξιολογεί θετικά τον περιφερειακό ρόλο της Τουρκίας, και αυτό ίσως οδηγήσει σε αναβάθμιση του. Στη Συρία, για παράδειγμα, η Συμμαχία εκπροσωπείται σε πολύ μεγάλο βαθμό από την Τουρκία, παρόλο που η γειτονική χώρα επιδιώκει την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της και όχι τη διεύρυνση και ενίσχυση των μεσογειακών στόχων της Συμμαχίας. Με δεδομένο πως μετά τη Σύνοδο του NATO, που πραγματοποιήθηκε το περασμένο καλοκαίρι στην Ουάσιγκτον με αφορμή

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

...η Ελλάδα θα χρειαστεί να προλάβει το ενδεχόμενο που οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό θα υποβαθμιστούν στους αμερικανικούς στρατηγικούς υπολογισμούς.

τη συμπλήρωση 75 ετών από την ίδρυσή του, η Μεσόγειος εμφανίζεται δειλά ξανά στη προσκήνιο, η Ελλάδα θα χρειαστεί να προλάβει το ενδεχόμενο που οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Κυπριακό θα υποβαθμιστούν στους αμερικανικούς στρατηγικούς υπολογισμούς.

Τέλος, δύσκολα θα υπάρξει πρόοδος στο θέμα της ενδεχόμενης προσέγγισης της Κυπριακής Δημοκρατίας με το NATO – για ευνόητους λόγους. Για αυτό, η Αθήνα και η Λευκωσία θα είναι χρήσιμο να συνδυάσουν τον συνεχιζόμενο φιλοδυτικό προσανατολισμό της Μεγαλονήσου, με τη διατύπωση του αιτήματος για παροχή στρατιωτικών εγγυήσεων από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Προφανώς, παρά την τεράστια σημασία του NATO, υπάρχουν διαφορετικά κανάλια για να επιτευχθεί ο στόχος, όπως η ενεργοποίηση του μηχανισμού 3+1 με τη συμμετοχή του Ισραήλ. Ο πρόεδρος Τραμπ θα δει πιθανώς θετικά προς την κατεύθυνση αυτή.

Trump 2.0 και ο κόσμος το 2025

Έλενα Λαζάρου

Με τις εκλογές της 5ης Νοεμβρίου να έχουν δώσει τη νίκη στους Ρεπουμπλικάνους και στα δύο σώματα του Κογκρέσου[...] ο νέος Αμερικανός Πρόεδρος έχει δημιουργήσει ιδιαίτερα ευνοϊκές συνθήκες για την εκτέλεση του οράματος του για τις ΗΠΑ.

Στις 20 Ιανουαρίου 2025 ο Ντόναλντ Τραμπ θα επιστρέψει θριαμβευτικά στον Λευκό Οίκο, επισήμως πλέον ως ο 47ος Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών - ο δεύτερος πρόεδρος σε ολόκληρη την ιστορία των ΗΠΑ που θα υπηρετήσει μη συνεχόμενες θητείες μετά τον Γκρόβερ Κλίβελαντ, ο οποίος εξελέγη το 1884 και το 1892. Οι ιδιαιτερότητες του Τραμπ, όμως, δεν σταματούν εκεί. Παρά το γεγονός ότι υπηρέτησε ως Πρόεδρος μεταξύ του 2017-2020, ο Τραμπ ακόμα θεωρείται από την πλειοψηφία των αναλυτών ως ένας 'αουτσάιντερ' της παραδοσιακής δικομματικής πολιτικής των ΗΠΑ. Ο ίδιος και οι συνεργάτες του, συμπεριλαμβανομένου και του Έλον Μασκ, επαναλαμβάνουν (ενίοτε μεσσιανικά) ότι ήρθε για να αλλάξει ριζικά το πολιτικό κατεστημένο της Ουάσιγκτον και να εγκαινιάσει έναν νέο τρόπο διακυβέρνησης. Με τις εκλογές της 5ης Νοεμβρίου να έχουν δώσει τη νίκη στους Ρεπουμπλικάνους και στα δύο σώματα του Κογκρέσου, και με την επιρροή που ο Τραμπ έχει εδραιώσει μέσα στο κόμμα, αλλά επίσης και στο Ανώτατο Δικαστήριο, καθώς και στα μέσα ενημέρωσης και σε μεγάλο μέρος του λεγόμενου big tech, ο νέος Αμερικανός Πρόεδρος έχει δημιουργήσει ιδιαίτερα ευνοϊκές συνθήκες για την εκτέλεση του οράματος του για τις ΗΠΑ. Ενός οράματος το οποίο, όπως επαναλαμβάνει, στήριξε τόσο η μεγάλη πλειοψηφία των πολιτειών των ΗΠΑ (ο χάρτης που 'κοκκίνησε') όσο και η λαϊκή ψήφος στις εκλογές του Νοεμβρίου.

Η εγχώρια ατζέντα του είναι σχετικά σαφής. Στον τομέα της οικονομίας δίνει έμφαση στην ανάπτυξη μέσω της επανεκβιομηχάνισης των ΗΠΑ, και της ενεργειακής αυτονομίας μέσω της παραγωγής ορυκτών καυσίμων. Περιλαμβάνει επίσης σημαντικές φορολογικές περικοπές. Στην μεταναστευτική του πολιτική, βασικό μέρος των προεκλογικών του υποσχέσεων, υπόσχεται έλεγχο των συνόρων και αύξηση των απελάσεων. Θεσμικά, η ατζέντα του επικεντρώνεται σε μια πρωτοφανή και ριζοσπαστική κυβερνητική μεταρρύθμιση, πιθανώς υπό την καθοδήγηση ενός νέου υπουργείου «Κυβερνητικής Αποτελεσματικότητας» (με ακρώνυμο DOGE) που, μεταξύ άλλων, θα προχωρήσει σε μεγάλες περικοπές στον ομοσπονδιακό προϋπολογισμό, με επικεφαλής τον Έλον Μασκ και τον πρώην υποψήφιο για το χρίσμα των Ρεπουμπλικάνων, επίσης επιχειρηματία, Βίβεκ Ραμασουάμι.

Ενώσω η εγχώρια ατζέντα του νέου Προέδρου αρχίζει να διαφαίνεται, πολλά παραμένουν τα ερωτήματα σε σχέση με την εξωτερική του πολιτική. Πρωτεύουσες σε όλο τον κόσμο παρακολουθούν προσεκτικά τη σύσταση της κυβέρνησης Τραμπ, την ανακοίνωση των συμβούλων του και των Πρέσβων, προκειμένου να αποκωδικοποιήσουν τα σχέδια του για τις διεθνείς σχέσεις.

Ένα δόγμα 'ειρήνης μέσω της δύναμης' φαίνεται να αναδύεται, αλλά το τι συνεπάγεται πρακτικά παραμένει άγνωστό.

Σε μια εποχή πρωτοφανούς (για τα μεταψυχροπολεμικά δεδομένα) γεωπολιτικής αστάθειας, γεννάται το ερώτημα: τι πραγματικά γνωρίζουμε για τις προθέσεις του νέου ηγέτη της μεγαλύτερης (ακόμα) οικονομικής και στρατιωτικής υπερδύναμης του παγκόσμιου γίνεσθαι; Προς το παρόν, τα ερωτήματα είναι περισσότερα από τις απαντήσεις.

Κάποιοι βασικοί κατευθυντήριοι άξονες των διεθνών σχέσεων της νέας κυβέρνησης Τραμπ διαφαίνονται, βέβαια, ήδη. Η διμερής προσέγγιση προς τα επιμέρους κράτη με έμφαση στις συναλλαγές και στις συμφωνίες (deals), συνδέοντας θέματα φαινομενικά ασύνδετα (όπως το εμπόριο με την άμυνα) είναι ένας από αυτούς. Στην εμπορική πολιτική, η χρήση (έως και επιθετική) των δασμών, της 'πιο όμορφης λέξης στον κόσμο'

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

Στην περίπτωση του Ντόναλντ Τραμπ, του πιο προβλέψιμου απρόβλεπτου Προέδρου των ΗΠΑ, τίποτα δεν μπορεί να θεωρηθεί δεδομένο.

σύμφωνα με τον ίδιο τον Τραμπ, ως βασικό εργαλείο, θεωρείται σίγουρη. Όσον αφορά τις πολεμικές συρράξεις και την άμυνα, ο Τραμπ έχει δηλώσει ότι σκοπεύει να τερματίσει τους 'αιώνιους πολέμους' στην Ουκρανία και στη Μέση Ανατολή, αλλά το πώς ακριβώς θα το επιτύχει παραμένει ασαφές. Ένα δόγμα 'ειρήνης μέσω της δύναμης' φαίνεται να αναδύεται, αλλά το τι συνεπάγεται πρακτικά παραμένει άγνωστό. Το (μάλλον) σίγουρο είναι ότι μέρος της δύναμης θα αποτελεί η διαπραγματευτική ικανότητα του ίδιου του Τραμπ και η χρήση της απειλής των δασμών και των οικονομικών ποινών ως εργαλείο γεωπολιτικής. Άλλωστε, στην κοσμοθεωρία του Τραμπ, η δύναμη γεννάει σεβασμό και ο σεβασμός είναι μέρος της αποτροπής. Απαντώντας στο αν θα χρησιμοποιούσε στρατιωτική βία εναντίον της Κίνας αν το Πεκίνο απειλήσει την Ταϊβάν, δήλωσε ότι δεν θα χρειαστεί, γιατί ο Κινέζος πρόεδρος Σι Τζινπίνγκ 'με σέβεται'.

Παρά τις βασικές αυτές υποθέσεις, πολλά παραμένουν αναπάντητα. Αφορούν τόσο το περιεχόμενο όσο και τις πρακτικές που θα ακολουθήσει η νέα κυβέρνηση. Θα τερματίσει ο Τραμπ την οικονομική και στρατιωτική υποστήριξη για την Ουκρανία; Θα επιβάλει όντως δασμούς της τάξης των 60% στην Κίνα, κλιμακώνοντας τον εμπορικό και τεχνολογικό πόλεμο με το Πεκίνο με παράπλευρες επιπτώσεις για την Ευρώπη; Πώς θα κινηθεί ως προς τους διεθνείς οργανισμούς (π.χ. ΟΗΕ και το NATO) και τις διεθνείς συμφωνίες, ιδιαίτερα στον τομέα της κλιματικής αλλαγής με δεδομένο ότι στην πρώτη του θητεία απέσυρε τις ΗΠΑ από την συμφωνία του Παρισιού για το κλίμα; Τέλος, πόση επιρροή θα έχει το υπουργικό συμβούλιο και οι σύμβουλοι του; Θα είναι ο Trump 2.0 ένα one man show με συμμετέχοντες που εναλλάσσονται, ή μπορούν οι τρίτες χώρες να κινηθούν με δεδομένο το αρχικό σχήμα της ομάδας του, μιας ομάδας που προς το παρόν φαίνεται να αντικατοπτρίζει έναν συνασπισμό που περιλαμβάνει την Silicon Valley (π.χ. Έλον Μασκ), τους υποστηρικτές του 'τέλους των αιώνιων πολέμων' (π.χ. Κιθ Κέλογκ, Στίβεν Γουίτκοφ), τα 'γεράκια της Κίνας' και λάτρεις των δασμών (π.χ. Μάρκο Ρούμπιο, Μάικ Βαλτς, Πίτερ Ναβάρρο) αλλά και τους πιστούς ακόλουθους του ίδιου του Τραμπ (π.χ. Πιτ Χέγκσεθ, Τούλσι Γκάμπαρντ).

Ο Δεκέμβριος είναι πάντα ένας μήνας προβλέψεων. Στην περίπτωση όμως του Ντόναλντ Τραμπ, του πιο προβλέψιμου απρόβλεπτου Προέδρου των ΗΠΑ, τίποτα δεν μπορεί να θεωρηθεί δεδομένο. Στο σημερινό ασταθές και επίσης απρόβλεπτο διεθνές περιβάλλον αυτό καθιστά αναγκαία την ετοιμότητα, την στρατηγική και τον ξεκάθαρο προσδιορισμό των προτεραιοτήτων για κάθε πρωτεύουσα της Ευρώπης και του κόσμου.

Εμπορικός Πόλεμος Κίνας-ΗΠΑ: Η Σκοτεινή Διάσταση του Οπίου

Στέφανος Γκαντόλφο

...εντύπωση προκαλεί η σύνδεση μεταξύ των δασμών και των κατηγοριών του Τραμπ ότι αυτές οι τρεις χώρες [Καναδάς, Μεξικό και Κίνα] ευθύνονται για την πρωτοφανή κρίση διαρκείας οπιούχων ναρκωτικών που σαρώνει την Αμερική τουλάχιστον τα τελευταία δέκα χρόνια.

Με τον πληθωρισμό να αποτελεί βασικό αγκάθι της αμερικανικής οικονομίας, το κομβικό πρόβλημα που θα κληθεί να λύσει η νέα κυβέρνηση είναι πως θα καταφέρει να μειώσει την εξάρτηση από την Κίνα χωρίς να αυξηθούν οι τιμές καταναλωτές.

Για τον εκλεγμένο πρόεδρο Ντόναλντ Τραμπ η λέξη «δασμός» είναι η «πιο όμορφη στο λεξικό.»

Μικρή εντύπωση προκαλεί επομένως το γεγονός ότι, σύμφωνα με τις εξαγγελίες του, προτίθεται να επιβάλει δασμούς ύψους 25% προς τον Καναδά, το Μεξικό και την Κίνα, τρεις από τους μεγαλύτερους εμπορικούς εταίρους των ΗΠΑ.

Μεγαλύτερη εντύπωση προκαλεί όμως η σύνδεση μεταξύ των δασμών και των κατηγοριών του Τραμπ ότι αυτές οι τρεις χώρες ευθύνονται για την πρωτοφανή κρίση διαρκείας οπιούχων ναρκωτικών που σαρώνει την Αμερική τουλάχιστον τα τελευταία δέκα χρόνια. Πέρσι μόνο [περισσότεροι](#) από 100.000 Αμερικανοί έχασαν τη ζωή τους κυρίως λόγω χρήσης του εξαιρετικά επικίνδυνου συνθετικού οπιούχου φέντανυλ. Παρόλο που ειδικοί έχουν χαρακτηρίσει αυτή την επιδημία ως την πιο επιζήμια με τις μεγαλύτερες απώλειες σε ανθρώπινη ζωή στην [ιστορία](#) των ΗΠΑ, δεν έχει λάβει την δέουσα κάλυψη τόσο στα Αμερικανικά όσο και στα διεθνή μέσα. Αντίστοιχα, δεν έλαβαν ιδιαίτερη προσοχή οι πολλαπλές αναρτήσεις του Τραμπ τις τελευταίες ημέρες του Νοεμβρίου στο δικό του κοινωνικό δίκτυο [Truth Social](#) όπου συνέδεσε την αύξηση των δασμών με την διακίνηση ναρκωτικών.

Στις αναρτήσεις του, ο Τραμπ κατηγορήσε την Κίνα ότι δεν έχει λάβει τα απαραίτητα μέτρα για να καταπολεμήσει την διακίνηση των σχετικών ουσιών και ότι δεν έχει εφαρμόσει τη θανατική ποινή όπως προβλέπεται από τον Κινεζικό νόμο. Εξ αιτίας αυτού, απειλεί με προσθήκη επιπλέον δασμών 10% σε όλες τις Κινεζικές εξαγωγές. Αρκετά χρόνια τώρα, οι Αμερικανικές αρχές κατηγορούν την Κίνα ότι ευθύνεται για το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής των βασικών συστατικών του φέντανυλ, όμως ο Τραμπ είναι ο πρώτος που συνδέει τόσο ρητά την κρίση ναρκωτικών με το εμπορικό ισοζύγιο των ΗΠΑ. Αξίζει να σημειωθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος της διακίνησης γίνεται μέσω των καρτέλ του Μεξικού ενώ παράλληλα η Κίνα, το 2019, σε απάντηση σχετικού αιτήματος των ΗΠΑ, είναι η [μόνη](#) μεγάλη χώρα παγκοσμίως που έχει κατηγοριοποιήσει όλες τις παρεμφερείς ουσίες τύπου φέντανυλ ως ναρκωτικά – κάτι που δεν έχουν πράξει ούτε οι ΗΠΑ.

Η διάσταση των οπιούχων ναρκωτικών στην εμπορική διαμάχη ΗΠΑ-Κίνας είναι από ιστορικής σκοπιάς εξαιρετικά ενδιαφέρουσα. Στις πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα, η Κίνα βίωσε τη δικιά της βαθιά κρίση ναρκωτικών με το ένα τρίτο του ανδρικού πληθυσμού να είναι εθισμένο στο όπιο. Η κρίση οπίου τότε, όπως και σήμερα, οφειλόταν σε πολλούς και διακριτούς παράγοντες. Έκπληξη προκαλεί πάντως το γεγονός ότι και τότε το ζήτημα του διεθνούς εμπορίου ήταν στενά συνδεδεμένο με μια υγειονομική κρίση με πυρήνα τα οπιούχα ναρκωτικά. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, η Βρετανική Αυτοκρατορία, η τότε κυρίαρχη δύναμη παγκοσμίως, άρχισε να εμπορεύεται με την Κίνα. Καθώς εισήγαγε τεράστιες ποσότητες τσαγιού, πορσελάνης, μεταξιού και άλλων πολυτίμων αγαθών το εμπορικό ισοζύγιο της ήταν βαθιά ελλειμματικό. Για να ισοσκελίσει το αρνητικό ισοζύγιο, η Εταιρία Ανατολικών Ινδιών αντί να επιβάλλει δασμούς αποφάσισε να αυξήσει τις εξαγωγές (αυξάνοντας πρώτα την παραγωγή στην Βόρεια Ινδία) για το ένα προϊόν για το οποίο η Κίνα είχε φαινομενικά απύθμενη ζήτηση: το όπιο. Η πολιτική αυτή αποδείχτηκε άκρως αποτελεσματική αναστρέφοντας το εμπορικό ισοζύγιο και δημιουργώντας εκατομμύρια

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

...αναμένεται ότι η Κίνα θα συνεχίσει τις προσπάθειες της να παρουσιαστεί ως εγγυητής του παγκόσμιου εμπορίου και των σχετικών θεσμών όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, όπου οι ΗΠΑ από το 2019 θέτουν συστημικά εμπόδια.

νέων χρηστών. Η Κινεζική πολιτική τάξη άρχισε να λαμβάνει όλο και πιο αυστηρά μέτρα κατά των εμπορών-διακινητών δεσμεύοντας και καταστρέφοντας τεράστιες ποσότητες οπίου. Όταν τα εμπορικά συμφέροντα των Βρετανών στην Κίνα άρχισαν να απειλούνται ουσιαστικά, επενέβησαν με την αποστολή στρατιωτικών δυνάμεων. Οι συρράξεις μεταξύ των Κινεζικών και Βρετανικών δυνάμεων έχουν μείνει στην ιστορία ως «Οι [Πόλεμοι του Οπίου](#)» (1840-1860) που σηματοδοτούν την αρχή μιας περιόδου «άνισων συνθηκών» και «εθνικής ταπείνωσης» για την Κίνα, την βάση πάνω στην οποία έχει οικοδομηθεί το αφήγημα «εθνικής αναγέννησης» του Προέδρου Σι Τζιν-πινγκ. Αυτό το ιστορικό υπόβαθρο βρίσκεται πίσω από τη [δήλωση](#) της Κινεζικής Πρεσβείας στις ΗΠΑ το 2023 ότι η μάστιγα των ναρκωτικών αποτελεί έναν «καυστικό πόνο» για την Κίνα και ότι λαμβάνονται πρωτοφανή μέτρα για την καταπολέμηση του φέντανυλ.

Επιστρέφοντας στο σήμερα, η πραγματικότητα είναι ότι η νέα κυβέρνηση Τραμπ θα αντιμετωπίσει αρκετές δυσκολίες στην υλοποίηση των εξαγγελιών της. Οι δασμοί που επέβαλε η πρώτη κυβέρνηση Τραμπ – και διατήρησε η κυβέρνηση Μπαϊντεν – επέφερε μείωση του διμερούς εμπορίου μόνο προσωρινά με τις εξαγωγές τις Κίνας και το εμπορικό έλλειμα να χτυπούν ιστορικό ρεκόρ το 2022 (αν και έχουν μειωθεί σημαντικά τα τελευταία δυο χρόνια λόγω της πολιτικής της «αποσύνδεσης»). Με τον πληθωρισμό να αποτελεί βασικό αγκάθι της αμερικανικής οικονομίας, το κομβικό πρόβλημα που θα κληθεί να λύσει η νέα κυβέρνηση είναι πως θα καταφέρει να μειώσει την εξάρτηση από την Κίνα χωρίς να αυξηθούν οι τιμές για τους καταναλωτές. Χαρακτηριστικά, το μεγαλύτερο μέρος των Κινεζικών εξαγωγών στις ΗΠΑ είναι τα [ηλεκτρονικά αγαθά](#) στα οποία δεν είχαν επιβληθεί δασμοί στην πρώτη θητεία Τραμπ.

Οι τρόποι με τους οποίους θα απαντήσει η Κίνα περιπλέκει τη λήψη αποφάσεων στη Washington. Θεωρείται σχεδόν σίγουρο ότι θα υπάρξει απάντηση με την επιβολή νέου γύρου δασμών από το Πεκίνο. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον έχει όμως η πρόθεση Κινεζικών εταιριών να [επεκτείνουν](#) την παραγωγή τους σε χώρες της νότιο-ανατολικής Ασίας, οι οποίες έχουν [επωφεληθεί](#) αισθητά από τον εμπορικό πόλεμο από το 2018, ισχυροποιώντας την παρουσία της Κίνας στην ευρύτερη περιοχή. Τέλος, αναμένεται ότι η Κίνα θα συνεχίσει τις προσπάθειες της να παρουσιαστεί ως εγγυητής του παγκόσμιου εμπορίου και των σχετικών θεσμών όπως ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου, όπου οι ΗΠΑ από το 2019 [θέτουν](#) συστημικά εμπόδια. Πώς θα καταφέρει η Κίνα να πείσει τον νέο Πρόεδρο Τραμπ ότι κάνει ότι μπορεί για την καταπολέμηση του φέντανυλ – εάν αυτό είναι εφικτό – παραμένει ανοιχτό.

Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο, ο σημερινός εμπορικός πόλεμος ΗΠΑ-Κίνας αποκτά άλλη υφή. Αφ' ενός, υπογραμμίζει την αποτυχία του Αμερικανικού πολιτικού κατεστημένου να επιλύσει ένα από τα μεγαλύτερα κοινωνικά και υγειονομικά προβλήματα που έχουν αντιμετωπίσει οι ΗΠΑ, αυτό των οπιούχων ναρκωτικών, και μπορεί να εξηγήσει εν μέρει την απήχηση του Τραμπ σε μερίδες του Αμερικανικού πληθυσμού που αισθάνονται αόρατες στα μάτια της «ελίτ.» Αφετέρου, δημιουργεί ένα πιο περίπλοκο πλαίσιο για την Κίνα καθώς η εξελισσόμενη ρητορική του Τραμπ συνδέει διακριτά και σύνθετα ζητήματα τα οποία αγγίζουν στον πυρήνα της σύγχρονης πολιτικής ταυτότητας της Κίνας.

Μέση Ανατολή: Σχοινοβασία πάνω από την αστάθεια

Τριαντάφυλλος Κατραντός

Η Μέση Ανατολή αποτέλεσε τον καταλύτη των γεωπολιτικών εξελίξεων για το 2024, με την κατάσταση στη Συρία, μετά την ανατροπή του καθεστώτος Άσαντ, να είναι η τελευταία (;) πράξη σε μια αλυσίδα αλλαγών που προκάλεσαν ανατροπές και αστάθεια.

Η προσέγγιση του νέου Προέδρου θα μπορούσε να συνοψιστεί στο: ενίσχυση της υποστήριξης στο Ισραήλ και αύξηση της πίεσης στο Ιράν.

Η τρομοκρατική επίθεση της 7ης Οκτωβρίου και οι πολεμικές αντιπαραθέσεις που ήρθαν ως άμεσες συνέπειες της ανέδειξαν πως η Μέση Ανατολή εξακολουθεί να παραμένει το επίκεντρο των στρατηγικών εξελίξεων και να επηρεάζει καταλυτικά την ισορροπία των δυνάμεων και την κατάσταση της διεθνούς ασφάλειας. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο πως η αναταραχή στη Μέση Ανατολή καθόρισε την πολιτική αντιπαραθέση στον τομέα των διεθνών σχέσεων κατά την προεκλογική περίοδο στις Η.Π.Α.

Η Μέση Ανατολή σε αστάθεια και αναταραχή και οι ΗΠΑ με Διακυβέρνηση Τράμπ, καθιστούν την άσκηση σεναρίων για το 2025 μια εξόχως δύσκολη διαδικασία.

Οι εξελίξεις στην περιοχή, αλλά και η πολιτική των ΗΠΑ, θα κινηθούν γύρω από το δίπολο Ιράν- Ισραήλ. Η προσέγγιση του νέου Προέδρου θα μπορούσε να συνοψιστεί στο: ενίσχυση της υποστήριξης στο Ισραήλ και αύξηση της πίεσης στο Ιράν, κάτι που προφανώς θα επηρεάσει και την πολιτική της χώρας για το συγκεκριμένο περιφερειακό υποσύστημα.

Η κατάρρευση του καθεστώτος Άσαντ αλλάζει ριζικά τα δεδομένα για την αντιπαραθέση Ιράν- Ισραήλ, καθώς ένα από τα βασικά τμήματα του λεγόμενου “Άξονα της Αντίστασης” δεν υπάρχει πλέον. Η ανάγνωση όμως που υποστηρίζει πως το Ισραήλ είναι κερδισμένο από αυτή την εξέλιξη είναι αποσπασματική. Μπορεί βραχυπρόθεσμα να υπάρχει η θετική εξέλιξη του καθεστώτος Άσαντ, όμως η μακροπρόθεσμη κατάσταση θα επηρεαστεί από το ποια θα είναι τελικά η επόμενη ημέρα στη Συρία. Ζητούμενο που σε σημαντικό βαθμό θα έχει επίδραση και στις γενικότερες εξελίξεις στη Μέση Ανατολή.

Υπάρχουν τρία σενάρια για το μέλλον της Συρίας που έχουν αρνητική χροιά. Το πρώτο είναι μια διαδικασία που μπορεί να θυμίζει την εξέλιξη του Ιράκ μετά την κατάρρευση του καθεστώτος Σαντάμ Χουσεΐν και την εκτεταμένη από- Μπααθοποίηση που ενέτεινε τις διαιρετικές τομές σε μια χώρα βαθιά διχασμένη και προκάλεσε μαζικές μετακινήσεις πληθυσμών, αλλά και ενίσχυση της τρομοκρατίας, με την ένταξη πολλών εμπειροπόλεμων πρώην στρατιωτικών και αστυνομικών του καθεστώτος Μπάαθ στην ISIS.

Το δεύτερο είναι το σενάριο ενός Αφγανιστάν της Μέσης Ανατολής. Σε αυτή την περίπτωση η Χαγιάτ Ταχρίρ αλ Σαμ θα μπορούσε να μετεξελιχθεί σε μια εκδοχή των Ταλιμπάν, μια τζιχαντιστική οργάνωση που θέλει να παρουσιάσει ένα πρόσωπο κανονικοποίησης, με στόχο να σχηματίσει κυβέρνηση και να ελέγξει τη Σύρια, χωρίς αυτό να προκαλέσει τις αντιδράσεις της διεθνούς κοινότητας.

Το τρίτο ενδεχόμενο είναι αυτό της Λιβύης, δηλαδή μια συνθήκη περαιτέρω κατακερματισμού και αστάθειας που θα μπορούσε να οδηγήσει σε πολλαπλά κέντρα εξουσίας και σε μια νέα σύγκρουση. Σε αυτή την περίπτωση η Σύρια θα μπορούσε να μετεξελιχθεί σε μια νέα μαύρη τρύπα, οδηγώντας σε εκχύλιση της ανασφάλειας σε όλο το περιφερειακό υποσύστημα.

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

Σε κάθε ένα από αυτά τα σενάρια, αλλά και γενικότερα στις συζητήσεις για το μέλλον της Συρίας, υπάρχει μια κρίσιμη παράμετρος που είναι οι Κούρδοι, ιδιαίτερα σε συνάρτηση με τις προτεραιότητες και τη δράση της Τουρκίας.

Το μέλλον της Συρίας θα επηρεάσει καταλυτικά τις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή.

Το μέλλον λοιπόν της Συρίας θα επηρεάσει καταλυτικά τις εξελίξεις στη Μέση Ανατολή.

Πέραν όμως της Συρίας, υπάρχουν και άλλα σημαντικά ζητήματα και ανοιχτά μέτωπα με πρώτο αυτό της Γάζας και γενικότερα του πολέμου του Ισραήλ με την Χαμάς. Πέραν της εκχειρίδας που δεν έχει ακόμη επιτευχθεί, υπάρχει το μεγάλο ζήτημα του ποια θα είναι η επόμενη ημέρα στη Γάζα, συμπεριλαμβανομένης της κρίσιμης ανοικοδόμησης. Δεν είναι όμως μόνο η Γάζα, αλλά και η γενικότερη αντιπαράθεση του Ισραήλ με τον Άξονα της Αντίστασης” και κυρίως με τους Χούθι, που αυτή τη στιγμή, είναι το ισχυρότερο στρατιωτικό μέλος της συμμαχίας του Ιράν.

Το ίδιο το Ιράν δεν θα παραμείνει ανεπηρέαστο. Η ήττα της Χεζμπολά από το Ισραήλ και η κατάρρευση του καθεστώτος Άσαντ έχουν επιδράσει καταλυτικά και αρνητικά στη δυνατότητα του να παρεμβαίνει στις περιφερειακές εξελίξεις. Η αναμενόμενη νέα πίεση από τις ΗΠΑ θα δυσχεράνει την κατάσταση για το καθεστώς του Ιράν που δεν πρέπει να ξεχνάμε πως παρά τη σκληρή καταστολή που εφαρμόζει κατά των όποιων εκδηλώσεων αντίδρασης, έχει σε αρκετές περιπτώσεις αντιμετωπίσει κινητοποιήσεις πολιτών που έχουν συσσωρεύσει παράπονα.

Το 2025 η Μέση Ανατολή θα παραμείνει το ζωντανό “εργαστήριο” της αστάθειας και της ανασφάλειας.

Τελευταία παράμετρος για την περιοχή είναι ο ρόλος ο ρόλος των εξωτερικών δρώντων, των ΗΠΑ, της Ε.Ε. και κυρίως της Γαλλίας, της Μεγάλης Βρετανίας, της Ρωσίας και της Τουρκίας. Ο ανταγωνισμός διεθνών και περιφερειακών δυνάμεων και συμφερόντων δημιουργεί ένα γεωπολιτικό σπιράλ που τις περισσότερες φορές, όπως στη Συρία, δεν βοήθησε στην σταθεροποίηση. Είναι άλλωστε εμφανές πως οι εξελίξεις στη Μέση Ανατολή συνδέονται και επηρεάζονται άμεσα από το πεδίο της Ουκρανίας και τον πόλεμο που εξελίσσεται εκεί.

Το 2025 η Μέση Ανατολή θα παραμείνει το ζωντανό “εργαστήριο” της αστάθειας και της ανασφάλειας. Πέρα των κρατών, τόσο της περιοχής, όσο και διεθνών δρώντων, οι βασικοί καταλύτες των εξελίξεων είναι διάφοροι μη κρατικοί δρώντες και κυρίως οι εξτρεμιστικές και τρομοκρατικές οργανώσεις. Υπάρχει άλλωστε μια σταθερή αλληλοτροφοδότηση κρατικών και μη κρατικών δρώντων σε διάφορα πεδία, γεγονός που αφενός επηρεάζει την ευρωπαϊκή και τη διεθνή ασφάλεια και αφετέρου δυσχεραίνει τις πρωτοβουλίες σταθεροποίησης.

Γεωπολιτικοί Ελιγμοί και Διεύρυνση της ΕΕ στα Δυτικά Βαλκάνια: Προκλήσεις και Προοπτικές για το 2025

Μπλεντάρ Φετά

Πιθανές είναι οι διπλωματικές εντάσεις με την Ελλάδα το 2025, ανάλογα με τη στάση των Σκοπίων όσον αφορά στην τήρηση της Συμφωνίας των Πρεσπών.

...ο στόχος του Ράμα να ανοίξει όλα τα κεφάλαια [στις διαπραγματεύσεις με την ΕΕ] μέχρι το τέλος του 2025 και να ολοκληρώσει τις διαπραγματεύσεις μέχρι το 2027 φαίνεται μη ρεαλιστικός.

Η στάση της νέας αμερικανικής κυβέρνησης απέναντι στον Σαλί Μπερίσα θα αποτελέσει καταλύτη για την εσωτερική πολιτική κατάσταση της Αλβανίας.

Το 2024, τα Δυτικά Βαλκάνια εξελίχθηκαν σε κομβικό σημείο γεωπολιτικών ελιγμών, με τις Βρυξέλλες να επαναφέρουν την ένταξη των χωρών της περιοχής υψηλότερα στην ευρωπαϊκή ατζέντα, με στόχο τη σταθερότητά τους. Σημαντική πρόοδος σημειώθηκε στη διαδικασία ένταξης της Αλβανίας και του Μαυροβουνίου. Ωστόσο, η πορεία ένταξης της Σερβίας έχει παγώσει λόγω της φιλορωσικής της στάσης και η πρόοδος της Βόρειας Μακεδονίας παραμένει στάσιμη εξαιτίας των διμερών ζητημάτων με τη Βουλγαρία.

Το 2025, η πορεία της Βόρειας Μακεδονίας προς την ένταξη στην ΕΕ θα είναι καθοριστική. Η κυβέρνηση του Χρίστιαν Μίσκοσκι καλείται να ξεπεράσει το τρέχον αδιέξοδο προωθώντας την απαραίτητη συνταγματική μεταρρύθμιση, η οποία θα ικανοποιήσει το αίτημα της Βουλγαρίας για αναγνώριση βουλγαρικής μειονότητας. Οι Βρυξέλλες έχουν ξεκαθαρίσει ότι αυτό αποτελεί αναγκαίο βήμα προκειμένου τα Σκόπια να προχωρήσουν προς τη δεύτερη διακυβερνητική διάσκεψη και να ανοίξουν την πρώτη δέσμη κεφαλαίων των διαπραγματεύσεων. Ωστόσο, η κυβέρνηση της Βόρειας Μακεδονίας διστάζει να προχωρήσει σε περαιτέρω μεταρρυθμίσεις χωρίς ουσιαστικά κίνητρα από την πλευρά της ΕΕ. Πιθανότατα ο Μίσκοσκι θα αναζητήσει στρατηγικές συνεργασίες με ηγέτες όπως ο Ούγγρος πρωθυπουργός Βίκτορ Όρμπαν και ο εκλεγμένος Πρόεδρος των ΗΠΑ Ντόναλντ Τραμπ, για να τις αξιοποιήσει ως μοχλό πίεσης απέναντι στις Βρυξέλλες. Πιθανές είναι και οι διπλωματικές εντάσεις με την Ελλάδα το 2025, ανάλογα με τη στάση των Σκοπίων όσον αφορά στην τήρηση της Συμφωνίας των Πρεσπών. Επιπλέον, η αμφισβητούμενη συνταγματικότητα ενός αμφιλεγόμενου νόμου για τις μειονοτικές γλώσσες θα αποτελέσει πρόκληση για την κυβέρνηση και θα μπορούσε να προκαλέσει πολιτική αστάθεια και κοινωνικές αναταραχές.

Η Αλβανία προετοιμάζεται για ένα εκλογικό έτος που πιθανότατα θα διατηρήσει το Σοσιαλιστικό Κόμμα του Έντι Ράμα στην εξουσία. Τον Οκτώβριο του 2024, η Αλβανία πέτυχε ένα σημαντικό ορόσημο, ανοίγοντας τα πρώτα κεφάλαια στις διαπραγματεύσεις με την ΕΕ. Η χρονιά έκλεισε με θετικό πρόσημο με το άνοιγμα δύο κεφαλαίων ένταξης στην ΕΕ που σχετίζονται με την εξωτερική πολιτική. Ωστόσο, ο στόχος του Ράμα να ανοίξει όλα τα κεφάλαια μέχρι το τέλος του 2025 και να ολοκληρώσει τις διαπραγματεύσεις μέχρι το 2027 φαίνεται μη ρεαλιστικός, λαμβάνοντας υπόψη τις εμπειρίες άλλων βαλκανικών χωρών, όπως η Κροατία και το Μαυροβούνιο. Η αλβανική κυβέρνηση πρέπει να παράσχει απτά αποδεικτικά στοιχεία για την εφαρμογή της δικαστικής μεταρρύθμισης, προκειμένου να πείσει για την ανεξαρτησία του δικαστικού συστήματος, μια κρίσιμη προϋπόθεση για την πρόοδο στα κεφάλαια 23 και 24, τα οποία έχουν αποδειχθεί ως τα πιο απαιτητικά.

Καθώς η Αλβανία πλησιάζει στις βουλευτικές εκλογές του Μαΐου 2025, η αποκατάσταση του πολιτικού διαλόγου με την αντιπολίτευση είναι κρίσιμη για τις φιλοδοξίες της ένταξης στην ΕΕ. Χωρίς αυτόν, οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις, ιδιαίτερα στον τομέα της δικαιοσύνης, θα καθυστερήσουν, εμποδίζοντας το άνοιγμα επιπλέον κεφαλαίων διαπραγμάτευσης. Ο ηγέτης της αντιπολίτευσης, Σαλί Μπερίσα, υπήρξε έντονος επικριτής της κυβέρνησης, και οι συνεχείς αντικυβερνητικές διαδηλώσεις είναι πιθανό να ενταθούν καθώς θα πλησιάζουν οι εκλογές. Η στάση της νέας αμερικανικής κυβέρνησης απέναντι στον Σαλί Μπερίσα θα αποτελέσει καταλύτη για την εσωτερική πολιτική κατάσταση της Αλβανίας. Οποιαδήποτε απόφαση για άρση του καθεστώτος του

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

Η επιστροφή του προέδρου Τραμπ θα μπορούσε να επηρεάσει σημαντικά το διάλογο Κοσόβου-Σερβίας.

Δε θα ήταν έκπληξη εάν οι Βρυξέλλες, παρά τις επιφυλάξεις, δώσουν το πράσινο φως στη Σερβία ως αντίβαρο στην αυξημένη επιρροή της Ρωσίας και της Κίνας στη χώρα.

Η ΕΕ αντιμετωπίζει κριτική επειδή δίνει προτεραιότητα στη σταθερότητα των υποψηφίων κρατών-μελών, συχνά παραβλέποντας τις αυταρχικές τάσεις πολλών ηγετών της περιοχής.

ανεπιθύμητου προσώπου (persona non grata) του Μπερίσα θα μπορούσε να αλλάξει δραματικά το πολιτικό σκηνικό, επηρεάζοντας πιθανώς τα εκλογικά αποτελέσματα, καθώς οι υποστηρικτές του Μπερίσα ενδέχεται να αισθανθούν ενθαρρυμένοι, οδηγώντας σε αυξημένη πολιτική δραστηριότητα και ενδεχομένως σε αλλαγή του εκλογικού κλίματος. Αυτή η εξέλιξη θα μπορούσε είτε να σταθεροποιήσει είτε να πολώσει περαιτέρω το πολιτικό περιβάλλον στην Αλβανία, ανάλογα με τον τρόπο διαχείρισης τόσο από πλευράς κυβέρνησης όσο και αντιπολίτευσης.

Το 2024, ο διάλογος Κοσόβου-Σερβίας αντιμετώπισε σημαντικές προκλήσεις, με πολλά επεισόδια, συμπεριλαμβανομένων βίαιων συγκρούσεων και έντονων πολιτικών αντιπαραθέσεων, που εμπόδισαν την πρόοδο. Ο διάλογος αυτή τη στιγμή βρίσκεται σε αδιέξοδο, με τα δύο μέρη να παραμένουν αμετακίνητα στις θέσεις τους. Τους πρώτους μήνες του 2025 δεν αναμένονται σημαντικές αλλαγές. Η ηγεσία του Κοσόβου θα επικεντρωθεί στις βουλευτικές εκλογές της 9ης Φεβρουαρίου 2025, ενώ ο Πρόεδρος της Σερβίας Βούτσιτς φαίνεται ότι θα δώσει προτεραιότητα στη διαχείριση των αντικυβερνητικών διαδηλώσεων που θέτουν σε κίνδυνο την πολιτική του κυριαρχία.

Η επιστροφή του προέδρου Τραμπ θα μπορούσε να επηρεάσει σημαντικά το διάλογο Κοσόβου-Σερβίας. Κατά τη διάρκεια της πρώτης θητείας του Τραμπ, ο απεσταλμένος του στα Βαλκάνια, Ρίτσαρντ Γκρένελ, υποστήριξε την αμφιλεγόμενη ιδέα της εδαφικής διχοτόμησης ως λύσης στο ζήτημα του Κοσόβου, η οποία συνάντησε σημαντική αντίσταση από την ΕΕ και άλλους δυτικούς συμμάχους. Η πιθανότητα επανεξέτασης τέτοιων αμφιλεγόμενων προτάσεων υπό τη νέα κυβέρνηση Τραμπ παραμένει μια ανησυχητική προοπτική.

Ομοίως, η Βοσνία-Ερζεγοβίνη αντιμετώπισε σημαντικές αναταραχές και προκλήσεις ασφαλείας το 2024, κυρίως λόγω των ενεργειών του Μίλοραντ Ντόντικ, του ηγέτη των Σερβοβοσνίων. Οι συνεχείς προσπάθειες του Ντόντικ για υπονόμευση του βοσνιακού κράτους και οι στενοί δεσμοί του με τη Ρωσία έχουν επιδεινώσει τις εντάσεις εντός της χώρας. Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη αναμένεται να συνεχίσει να είναι έρμαιο εσωτερικών διαρρέσεων και εξωτερικών επιρροών. Ο ρόλος της ΕΕ στη μεσολάβηση και την υποστήριξη των μεταρρυθμίσεων θα είναι καθοριστικός, αλλά ο κίνδυνος πολιτικής αστάθειας και απειλών για την ασφάλεια παραμένει. Η πορεία της χώρας προς την ένταξη στην ΕΕ θα εξαρτηθεί από την ικανότητά της να αντιμετωπίσει αυτές τις προκλήσεις και να διατηρήσει ένα σταθερό πολιτικό περιβάλλον.

Το 2025 αναμένεται να σημειωθούν αρκετές σημαντικές εξελίξεις στο πολιτικό τοπίο της Σερβίας. Ο Πρόεδρος Αλεξάνταρ Βούτσιτς αντιμετωπίζει σημαντικές πολιτικές προκλήσεις, μεταξύ των οποίων έντονες διαμαρτυρίες κατά της κυβέρνησής του. Ο χειρισμός της κατάστασης από τον Βούτσιτς θα είναι κρίσιμος για τον καθορισμό του πολιτικού του μέλλοντος και τη διατήρηση της σταθερότητας στη χώρα.

Πρόσφατα υπήρξε σημαντική ώθηση, με επικεφαλής την Ουγγαρία, τα μεγάλα κράτη μέλη της ΕΕ, όπως η Γαλλία και η Ιταλία, και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για τη διεξαγωγή τρίτης διακυβερνητικής διάσκεψης και το άνοιγμα πολλών κεφαλαίων διαπραγματεύσεων με τη Σερβία. Ωστόσο, η Εσθονία, η Λετονία και η Λιθουανία εμπόδισαν τη διαδικασία λόγω της μη ευθυγράμμισης της Σερβίας με την πολιτική κυρώσεων της ΕΕ στη Ρωσία. Το θέμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης της Σερβίας αναμένεται να επανέλθει στις αρχές του 2025. Δε θα ήταν έκπληξη εάν οι Βρυξέλλες, παρά τις επιφυλάξεις, δώσουν το πράσινο φως στη Σερβία ως αντίβαρο στην αυξημένη επιρροή της Ρωσίας και της Κίνας στη χώρα.

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

Η ΕΕ αντιμετωπίζει κριτική επειδή δίνει προτεραιότητα στη σταθερότητα των υποψηφίων κρατών-μελών, συχνά παραβλέποντας τις αυταρχικές τάσεις πολλών ηγετών της περιοχής, γεγονός που υπονομεύει την εδραίωση της δημοκρατίας στις αντίστοιχες χώρες. Οι επικριτές υποστηρίζουν ότι η γεωπολιτική ώθηση της ΕΕ για διεύρυνση έχει απομακρύνει τη διαδικασία αυτή από μια αυστηρά αξιοκρατική προσέγγιση, ευνοώντας αντ' αυτού πολιτικές σκοπιμότητες. Αυτή η τάση έχει οδηγήσει την ΕΕ στο να χάσει κάποιο μέρος της ισχύος της για την προώθηση των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων, ενώ σε συνδυασμό με το δόγμα Τραμπ, το οποίο δεν εστιάζει στις δημοκρατικές αξίες, θα μπορούσαν να περιπλέξουν περαιτέρω τα πράγματα το 2025, αφήνοντας τα διαρθρωτικά ζητήματα της περιοχής, όπως για παράδειγμα την κρατική αυθαιρεσία, αδιευθέτητα.

Ουκρανία - Ρωσία και Αβεβαιότητα για το τέλος του πολέμου

Παναγιώτα Μανώλη

(Πώς) θα τελειώσει ο πόλεμος στην Ουκρανία; Αυτό το ερώτημα εγείρεται ολοένα και περισσότερο καθώς πυκνώνουν οι ενδείξεις ότι αναζητείται τουλάχιστον μια κατάπαυση του πυρός αν όχι μια συνολική λύση καθώς βαδίζουμε προς τον τρίτο χρόνο της σύγκρουσης. Ο νεοεκλεγείς Αμερικανός πρόεδρος Ντόναλντ Τραμπ είχε δηλώσει κατά τη διάρκεια της προεκλογικής του εκστρατείας ότι θα τελειώσει τον πόλεμο σε «24 ώρες» (δήλωση την οποία έχει αποφύγει να επαναλάβει μετά την εκλογή του) ενώ πρόσφατα, στις 24 Νοεμβρίου 2024, ο Ουκρανός Πρόεδρος Βολοντιμίρ Ζελένσκι δήλωσε ότι θα μπορούσε να τερματιστεί η Ρωσική εισβολή τη χρονιά που έρχεται, διευκρινίζοντας, ωστόσο, ότι μια από τις προϋποθέσεις είναι «η Ρωσία να θελήσει να τελειώσει ο πόλεμος».

Ο τερματισμός του πολέμου στην Ουκρανία εντός του 2025 μοιάζει καθόλα αβέβαιος. Ακόμα περισσότερο μοιάζει αβέβαιη η οριστική διευθέτηση της σύγκρουσης και η επίτευξη ειρήνης.

Ο τερματισμός του πολέμου στην Ουκρανία εντός του 2025 μοιάζει καθόλα αβέβαιος. Ακόμα περισσότερο μοιάζει αβέβαιη η οριστική διευθέτηση της σύγκρουσης και η επίτευξη ειρήνης. Ποιοι είναι οι παράγοντες που μας οδηγούν στην αβεβαιότητα; Πρώτον, η έλλειψη σαφούς εικόνας ως προς τους σχεδιασμούς της νέας Αμερικανικής προεδρίας για το Ουκρανικό όσο και ως προς την πολιτική που θα ακολουθήσει έναντι της Ρωσίας. Θεωρείται, ωστόσο, σχεδόν βέβαιο ότι η (στρατιωτική) βοήθεια των ΗΠΑ προς το Κίεβο με τη μορφή που έχει σήμερα θα περιοριστεί (ή και θα διακοπεί) και θα ασκηθεί εξαιρετικά μεγάλη πίεση στο Κίεβο για μια συμφωνία εκχειρίδας. Κανένα όμως από αυτά τα δύο δεν συνεπάγονται την άμεση «παράδοση» του Κιέβου εάν μάλιστα η υπαρξιακή απειλή για τη χώρα που προέρχεται από τη Ρωσία δεν απαντηθεί ικανοποιητικά μέσα από την παροχή αξιόπιστων εγγυήσεων ασφάλειας. Δεύτερον, δεν υπάρχει κάποια ένδειξη ότι η Μόσχα θα ήταν διατεθειμένη να σταματήσει την εισβολή εάν δεν ικανοποιηθούν όλοι οι στόχοι που έχει θέσει και οι οποίοι δεν αφορούν μόνο την αναγνώριση της προσάρτησης των εδαφών που παράνομα κατέχει από το 2014 και έπειτα αλλά και την ικανοποίηση των απαιτήσεων για πλήρη έλεγχο της Ουκρανίας (μια αποστρατικοποιημένη Ουκρανία, αλλαγή κυβέρνησης στη χώρα και ουδετερότητα). Μια τρίτη σημαντική παράμετρος είναι η ικανότητα της Ουκρανίας να βρει πόρους, να κινητοποιήσει την ανάπτυξη δυνάμεων και να διατηρήσει τη λαϊκή υποστήριξη για τον συνεχιζόμενο πόλεμο. Αντίστοιχα, μια τέταρτη αβεβαιότητα αφορά την ανθεκτικότητα της Ρωσικής οικονομίας έναντι των κυρώσεων για τρίτη συνεχόμενη χρονιά. Σύμφωνα με εκτιμήσεις οικονομολόγων η Ρωσική οικονομία έρχεται πλέον αντιμέτωπη με το φάσμα της στασιμότητας και την αναγκαιότητα περικοπών στις κοινωνικές παροχές (με αντίκτυπο στο εσωτερικό) εν μέσω μειωμένων εσόδων λόγω κυρίως του περιορισμού των εξαγωγών ενέργειας. Όμως, παρά τις εκτιμήσεις για την ανάγκη περικοπών και την μείωση κρατικών δαπανών σε κοινωνικές πολιτικές, ο προϋπολογισμός του 2025 παρουσιάζει μια αύξηση 25% στις στρατιωτικές δαπάνες σε σύγκριση με το 2024.

...το νέο στοιχείο που θα φέρει το 2025 είναι η ανακίνηση των διπλωματικών προσπαθειών για επίτευξη μια συμφωνίας ή ανακωχή, ιδιαίτερα στο πρώτο μισό του έτους.

Τι μπορούμε να αναμένουμε;

Πρώτον, το νέο στοιχείο που θα φέρει το 2025 είναι η ανακίνηση των διπλωματικών προσπαθειών για επίτευξη μια συμφωνίας ή ανακωχή, ιδιαίτερα στο πρώτο μισό του έτους, με πρωτοβουλία της νέας Αμερικανικής προεδρίας και σε συντονισμό με τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες για τη στρατηγική των διαπραγματεύσεων και τη στόχευση των ενεργειών των δυτικών συμμάχων. Οι εκλογές, ωστόσο, στη Γερμανία και τα πολιτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η Γαλλική προεδρία περιορίζουν τον Ευρωπαϊκό

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

Το ίδιο το Κίεβο φαίνεται πλέον να αναγνωρίζει ότι δεν θα μπορέσει να ανακτήσει (όλα) τα εδάφη που έχει καταλάβει η Ρωσία.

Η ευρω-ρωσική ατζέντα είναι όλο και πιο επιβαρυνμένη με μια σειρά προβλημάτων πέρα από τον πόλεμο στην Ουκρανία.

...πέρα από τις προθέσεις του Τραμπ, κλειδί για την επανεκκίνηση των σχέσεων με τη Ρωσία είναι οι ίδιες οι επιδιώξεις του Κρεμλίνου. Και αυτή τη στιγμή δεν διαφαίνεται κάποια συνεργατική πρόσθεση του Κρεμλίνου αλλά μια ολομέτωπη αντιπαράθεση με τη Δύση.

παράγοντα στις διαπραγματεύσεις. Θα πρέπει εδώ να σημειώσουμε ότι η ηγεσία της ΕΕ και οι Ευρωπαίοι ηγέτες έχουν πρόσφατα επαναλάβει την αποφασιστικότητά τους να συνεχίσουν να υποστηρίζουν το Κίεβο ό,τι και αν γίνει, συμπεριλαμβανομένης της αύξησης της στρατιωτικής υποστήριξης που παρέχουν. Ωστόσο, η ικανότητα των Ευρωπαίων να παράσχουν μόνοι τους την αναγκαία στρατιωτική υποστήριξη στο Κίεβο για μια ανατροπή των ισορροπιών στο πεδίο προς όφελός του Κίεβου, και όχι μόνο για να κρατηθεί στον πόλεμο, αμφισβητείται, ιδιαίτερα δε λαμβάνοντας υπόψη την κόπωση για το «Ουκρανικό» που παρατηρείται στους λαούς της Ευρώπης.

Δεύτερον, στο επιχειρησιακό πεδίο αναμένονται περιορισμένες εξελίξεις με τις δυνάμεις της Ουκρανίας να διατηρούν μια στρατηγική άμυνα, καθώς η στρατιωτική βοήθεια προς την Ουκρανία δεν θα αυξηθεί, και τις ρωσικές δυνάμεις ενδεχομένως να σημειώνουν μικρή πρόοδο σε ορισμένες ανατολικές περιοχές. Το ίδιο το Κίεβο φαίνεται πλέον να αναγνωρίζει ότι δεν θα μπορέσει να ανακτήσει (όλα) τα εδάφη που έχει καταλάβει η Ρωσία.

Τρίτον, ακόμα και εάν υπάρξει παύση των εχθροπραξιών αυτή θα είναι μια ανακωχή. Οι δύο πλευρές θα παρουσιάσουν την ανακωχή ως μια προσωρινή «νίκη» στο εσωτερικό τους που θα τους δώσει την ευκαιρία για ανασύνταξη των δυνάμεών τους και για ενίσχυση των στρατιωτικών τους δυνατοτήτων. Μια βέβαιη, ωστόσο, «νίκη» είτε της Ρωσίας, είτε της Ουκρανίας με την ικανοποίηση των προϋποθέσεων που θέτει η κάθε μια πλευρά δεν θεωρείται ρεαλιστική στο άμεσο διάστημα. Ένα πιθανό σενάριο όμως είναι η όποια ανακωχή να οδηγήσει σε μια «εκκρεμή σύγκρουση» και μια σταθεροποίηση στην πρώτη γραμμή. Ή στην ανασυγκρότηση των δυνάμεων των δύο μερών και εν τέλει την διατήρηση ενός «μακρύ πολέμου» φθοράς και εξάντλησης των οικονομικών, στρατιωτικών δυνάμεων και του ανθρώπινου δυναμικού της κάθε χώρας. Εδώ η Ρωσία έχει πλεονέκτημα έναντι της Ουκρανίας, καθώς η τελευταία όχι μόνο θα πρέπει να συνεχίσει να μάχεται αλλά και να προσπαθεί να ανοικοδομήσει τη χώρα.

Υπό αυτές τις συνθήκες, οι διαπραγματεύσεις της Ουκρανίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση για την μελλοντική της ένταξη θα συνεχιστούν, θα αποκτήσουν αυξημένη πολιτική βαρύτητα και θα βρεθούν στο προσκήνιο ιδιαίτερα εν όψει της απουσίας οποιασδήποτε ΝΑΤΟϊκής προοπτικής για το Κίεβο.

Η αβεβαιότητα ως προς την έκβαση του πολέμου στην Ουκρανία αντανακλά βεβαίως και στις σχέσεις των Ευρωπαϊκών χωρών και των ΗΠΑ με τη Ρωσία. Οι ενδείξεις των τελευταίων μηνών είναι ότι η ΕΕ σκληραίνει αντί να αμβλύνει τη στάση της έναντι της Ρωσίας όπως δείχνει η ανανέωση και η διεύρυνση των κυρώσεων με ισχύ έως τις αρχές του 2025 αλλά και η ρητορική της νέας ηγεσίας της ΕΕ. Η ευρω-ρωσική ατζέντα είναι όλο και πιο επιβαρυνμένη με μια σειρά προβλημάτων πέρα από τον πόλεμο στην Ουκρανία όπως οι υβριδικές απειλές συμπεριλαμβανομένων των ενεργειών παραπληροφόρησης και κυβερνο-επιθέσεων για την αποσταθεροποίηση της ΕΕ και η ρωσική επιθετικότητα κατά μήκος των ανατολικών συνόρων της ΕΕ ιδιαίτερα στη Βαλτική.

Θα φέρει όμως η επάνοδος του Τραμπ στην προεδρία των ΗΠΑ μια νέα δυναμική στις σχέσεις με τη Μόσχα; Πράγματι, η συναλλακτική προσέγγιση του Τραμπ και η εκφρασμένη του πρόθεση να εξομαλύνει τις Αμερικανο-Ρωσικές σχέσεις (όπως και ο θαυμασμός του για τον ισχυρό άνδρα του Κρεμλίνου) θα αποτελέσουν μια ευκαιρία για τη Μόσχα. Ωστόσο, πέρα από τις προθέσεις του Τραμπ, κλειδί για την επανεκκίνηση των σχέσεων με τη Ρωσία είναι οι ίδιες οι επιδιώξεις του Κρεμλίνου. Και αυτή τη στιγμή δεν διαφαίνεται κάποια συνεργατική πρόσθεση του Κρεμλίνου αλλά μια ολομέτωπη αντιπαράθεση με τη Δύση όχι μόνο για τον έλεγχο της Ουκρανίας, αλλά για την επανα-χάραξη της Ευρωπαϊκής ασφάλειας και την αποδυνάμωση του δυτικού κόσμου.

Κρίσιμα Ζητήματα για την Τουρκία το 2025

Ιωάννης Ν. Γρηγοριάδης

Απολογισμός του 2024

Η πρωτοβουλία για την επίλυση του Κουρδικού ζητήματος υπήρξε έκπληξη όχι μόνον λόγω των συνθηκών αλλά και των ιθυνόντων της.

Η ευρεία νίκη της αντιπολιτεύσεως στις δημοτικές εκλογές της 31^{ης} Μαρτίου 2024 υπήρξε το σημαντικότερο πολιτικό γεγονός στην εσωτερική πολιτική σκηνή της Τουρκίας κατά το 2024. Δεν εντυπωσίασαν απλώς ή άνετη ή συντριπτική επανεκλογή των δημάρχων Κωνσταντινουπόλεως και Αγκύρας Εκρέμ Ιμάμογλου και Μανσούρ Γιαβάς. Ανέλπιστα ήταν η πρώτη θέση που κατέλαβε το Ρεπουμπλικανικό Λαϊκό Κόμμα (CHP) για πρώτη φορά από το 1977. Η επιτυχία αυτή απέδειξε την ορθότητα της πολιτικής του νέου προέδρου Οζγκιούρ Οζέλ και επιβεβαίωσε τον ηγετικό ρόλο των δύο δημάρχων ως πυλώνων του μετώπου της αντιπολιτεύσεως. Η επιτυχία αυτή επανέφερε εν μέρει έστω το ηθικό στις τάξεις της αντιπολιτεύσεως το οποίο είχε δεχθεί δεινό πλήγμα κατά την διπλή και δεινή ήττα των προεδρικών και βουλευτικών εκλογών του Μαΐου 2023. Ωστόσο η πιθανότητα να χρησιμοποιήσει η κυβέρνηση την δικαστική εξουσία για να φράξει τον δρόμο στην υποψηφιότητα Ιμάμογλου και Γιαβάς παρέμεινε ισχυρή, όπως και το ενδεχόμενο σοβαράς πολιτικής κρίσεως.

Η ανατροπή του καθεστώτος Άσαντ στην Συρία [...] σηματοδότησε μια νέα εποχή στην Μέση Ανατολή στην οποία το Ισραήλ επιβάλλει τον ηγεμονικό του ρόλο σε συνεργασία με τα κράτη του Κόλπου, ενώ τα υπόλοιπα αραβικά κράτη παραμένουν στο περιθώριο.

Η πρωτοβουλία για την επίλυση του Κουρδικού ζητήματος υπήρξε έκπληξη όχι μόνον λόγω των συνθηκών αλλά και των ιθυνόντων της. Ο πρόεδρος του Κόμματος Εθνικιστικής Δράσεως Ντεβλέτ Μπαχτσελή, όχι ακριβώς ο πολιτικός που διακρίνεται για την ευαισθησία του στα δικαιώματα των μειονοτήτων, ηγήθηκε της δημοσίας συζητήσεως για το θέμα. Στην εισήγησή του έφθασε μέχρι του σημείου να προτείνει να προσκληθεί ο κατάδικος Αμπντουλλάχ Οτζαλάν για να απευθυνθεί στο τουρκικό κοινοβούλιο. Ωστόσο, οι συνεχείς παύσεις και συλλήψεις δημάρχων κουρδικής καταγωγής που είχαν πολιτευθεί με το φιλοκουρδικό κόμμα DEM αλλά και ενός δημάρχου κουρδικής καταγωγής εκλεγμένου με την υποστήριξη του CHP σε προάστιο της Κωνσταντινουπόλεως είτε ενέσπειραν αμφιβολίες για το ειλικρινές των προθέσεων των κυβερνητικών παραγόντων είτε προσέφεραν ενδείξεις για την πρόθεση του «βαθέος κράτους» να υπονομεύσει την νέα πρωτοβουλία.

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας επηρεάσθηκε αποφασιστικώς από τον αντίκτυπο της τρομοκρατικής επιθέσεως της Χαμάς της 7^{ης} Οκτωβρίου 2023 και των αντιποίνων του Ισραήλ. Η αποδυνάμωση της Χαμάς, της Χεζμπολλάχ αλλά και του Ιράν σηματοδοτούν μια νέα εποχή για τις στρατηγικές ισορροπίες στην Μέση Ανατολή. Η ανατροπή του καθεστώτος Άσαντ στην Συρία εξέπληξε τους πάντες, ιδίως λόγω του τρόπου με τον οποίον έγινε και σηματοδότησε μια νέα εποχή στην Μέση Ανατολή στην οποία το Ισραήλ επιβάλλει τον ηγεμονικό του ρόλο σε συνεργασία με τα κράτη του Κόλπου, ενώ τα υπόλοιπα αραβικά κράτη παραμένουν στο περιθώριο.

Η απελευθέρωση του Αμπντουλλάχ Οτζαλάν

Η απελευθέρωση του εγκλείστου από τον Φεβρουάριο του 1999 Αμπντουλλάχ Οτζαλάν θα μπορούσε να ενταχθεί στο πλαίσιο της νέας κυβερνητικής πρωτοβουλίας για την επίλυση του Κουρδικού. Μπορεί είτε να δοθεί χάρη είτε να απολυθεί υφ' όρον εφόσον έχει παραμείνει έγκλειστος για περισσότερο από 25 έτη. Υπάρχουν, εξάλλου, αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων οι οποίες θα μπορούσαν να εργαλειοποιηθούν προς αυτήν την κατεύθυνση. Αν και έγκλειστος στην νήσο Ιμραλή (Καλόλιμνο) της Προποντίδος για ένα τέταρτο του αιώνας ο Οτζαλάν παραμένει σύμβολο για ένα μεγάλο μέρος της κουρδικής μειονότητας της Τουρκίας. Βασικός στόχος μιας

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

Αν και έγκλειστος στην νήσο Ιμραλή για ένα τέταρτο του αιώνας ο Οτζαλάν παραμένει σύμβολο για ένα μεγάλο μέρος της κουρδικής μειονότητας της Τουρκίας.

Η αναπροσαρμογή των σχέσεων Τουρκίας και Ρωσίας εν όψει των νέων συνθηκών είναι πολύ πιθανόν να οδηγήσουν σε κρίση.

τέτοιας πρωτοβουλίας θα είναι η διάσπαση του μετώπου της αντιπολιτεύσεως και η αποτροπή της υποστηρίξεως του υποψηφίου της αντιπολιτεύσεως (ιδίως του Εκρέμ Ιμάμογλου) από το σύνολο της κουρδικής μειονότητας στην Τουρκία κατά τις επόμενες προεδρικές εκλογές. Είναι χαρακτηριστική των προθέσεων η παράλειψη του ονόματος του άλλου μεγάλου εκπροσώπου του κουρδικού πολιτικού κινήματος που παραμένει κατάδικος, του Σελαχαττίν Ντεμίρτας. Καθώς θεωρείται βέβαιον ότι ο κ. Ντεμίρτας δεν θα συνδράμει στα πολιτικά σχέδια του κυβερνητικού συνασπισμού καθ' οιονδήποτε τρόπο, παραμένει εκτός διαπραγματεύσεων και δεν συζητείται η δική του απελευθέρωση.

Κρίση στις Σχέσεις με την Ρωσία

Οι σχέσεις της Τουρκίας με την Ρωσία πέρασαν από πολλές φάσεις κατά τα τελευταία έτη, καθώς τα συμφέροντα των δυο κρατών άλλοτε ταυτίσθησαν και άλλοτε αντιπαρετέθησαν. Συχνά τα δύο μέρη προτίμησαν να παρακάμψουν διεθνείς κρίσεις στις οποίες τα συμφέροντά τους ήταν αντικείμενα και να επιδιώξουν την σύγκλιση. Η διαφαινόμενη εξασθένιση της Ρωσίας λόγω της εμπλοκής σε πολεμικές επιχειρήσεις τις οποίες οι κρατικές της υποδομές και πόροι δεν μπορούν να υποστηρίξουν έχει γίνει σαφής τόσο στην Ουκρανία όσο και στην Συρία. Στην Ουκρανία η Ρωσία αναγκάστηκε να ζητήσει την συνδρομή βορειοκορεατικών στρατευμάτων. Στην Συρία η κατάρρευση του καθεστώτος Άσαντ κατέστη εφικτή λόγω και της αδυναμίας της Ρωσίας να παράσχει την υποστήριξη η οποία είχε διασώσει το καθεστώς κατά το παρελθόν. Η αναπροσαρμογή των σχέσεων Τουρκίας και Ρωσίας εν όψει των νέων συνθηκών είναι πολύ πιθανόν να οδηγήσουν σε κρίση. Πιθανή υποστήριξη της κυβερνήσεως Τραμπ σε ένα σχέδιο καταπαύσεως του πυρός στην Ουκρανία που εξυπηρετεί τα ρωσικά συμφέροντα θα μεταβάλει τις περιφερειακές ισορροπίες εις βάρος της Τουρκίας. Επιπλέον, το μέλλον της στρατιωτικής παρουσίας της Ρωσίας στην μετά Άσαντ Συρία θα αποτελέσει κρίσιμο σημείο αναφοράς. Τόσο η ναυτική βάση της Ταρτούς όσο και η αεροπορική βάση της Ρωσίας στο Χμέιμ είναι κρίσιμες ψηφίδες στην στρατηγική αρχιτεκτονική ασφαλείας της Ρωσίας στην ανατολική Μεσόγειο αλλά και στις σχέσεις της με την Τουρκία. Υπ' αυτό το πλαίσιο θα μπορούσε να γίνει αντιληπτή και η ρωσική παρουσία, μερικές εκατοντάδες χιλιόμετρα βορειοδυτικώς, στο πυρηνικό εργοστάσιο που η Ρωσία ανεγείρει στο Άκουγιου της Τουρκίας, νοτίως της Μερσίνας και επί της ακτής της Μεσογείου. Τυχόν προσπάθεια να εξαλειφθούν οι ρωσικές βάσεις στην Συρία μπορεί να προκαλέσει κρίση στις ρωσοτουρκικές σχέσεις.

Διατήρηση των κεκτημένων της προσέγγισης χωρίς προοπτική επίλυσης

Παναγιώτης Τσάκωνας

...η Τουρκία όχι μόνον δεν εγκαταλείπει κάποιον από τους μεγαλεπήβολους στόχους της αλλά αντίθετα αισθάνεται ότι μπορεί να τους διεκδικήσει με ακόμα μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση.

Στο αφιέρωμα της περασμένης χρονιάς που αφορούσε στις ελληνοτουρκικές σχέσεις προβλέψαμε επιτυχώς την διατήρηση των «ήρεμων νερών» για το μεγαλύτερο διάστημα του 2024 καθώς και ό,τι το ενδιαφέρον του Τούρκου προέδρου θα περιοριστεί για μια σειρά από λόγους στη διατήρηση των σχέσεων με την Ελλάδα στο επίπεδο της σχετικής κανονικότητας και σταθερότητας και δεν θα αφορά στην επίλυση της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης. Θεωρώντας επίσης ως δεδομένη την στάση της Τουρκίας στον εξελισσόμενο πόλεμο της Ουκρανίας καθώς και στο μέτωπο της Γάζας προβλέψαμε σωστά ότι η Τουρκία θα συνεχίσει να αποτελεί έναν χρήσιμο αλλά ταυτόχρονα «προβληματικό» και απονομιμοποιημένο –λόγω της δυναμικής υποστήριξης της Χαμάς— εταίρο για τη Δύση. Υπερεκτιμήσαμε παρά ταύτα το ενδιαφέρον και κυρίως την αποφασιστικότητα της Δύσης (τόσο της κυβέρνησης Μπάιντεν όσο και της Ε.Ε.) να θέσουν εκείνοι το πλαίσιο και τα προαπαιτούμενα τόσο της υφιστάμενης όσο και της μελλοντικής σχέσης τους με την Τουρκία, αυξάνοντας έτσι τις πιέσεις και περιορίζοντας τις δυνατότητες του τούρκου προέδρου, κυρίως όσον αφορά την προώθηση όσων μεγαλεπήβολων στόχων του θα έρχονταν σε σύγκρουση με εκείνους των ΗΠΑ ή/και της ΕΕ.

...ο σημαίνων ρόλος της Τουρκίας στο τέλος του καθεστώτος Άσαντ έχει αναγνωριστεί τόσο από τον πρόεδρο Τράμπ όσο και από την αδύναμη και διστακτική να παρέμβει στις εξελίξεις στην Μέση Ανατολή Ευρωπαϊκή Ένωση.

Όμως στο τέλος της χρονιάς που φεύγει η Τουρκία όχι μόνον δεν εγκαταλείπει κάποιον από τους μεγαλεπήβολους στόχους της αλλά αντίθετα αισθάνεται ότι μπορεί να τους διεκδικήσει με ακόμα μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση. Πράγματι, ανεξαρτήτως της μορφής που θα λάβει η τελική διευθέτηση του πολέμου στην Ουκρανία, η Τουρκία δείχνει να βγαίνει –αν και λιγότερο από ό,τι θα επιθυμούσε—κερδισμένη, κυρίως όσον αφορά στον βαθμό εξάρτησής της από την Ρωσία. Αναμφίβολα περισσότερο κερδισμένη βγαίνει στο μέτωπο της Συρίας όπου μετά την κατάρρευση του καθεστώτος Άσαντ θεωρεί βέβαιη και με βαρύνοντα λόγο την συμμετοχή της στο τραπέζι της τελικής διευθέτησης. Να σημειωθεί ότι ο σημαίνων –εάν όχι καθοριστικός— ρόλος της Τουρκίας στο τέλος του καθεστώτος Άσαντ έχει αναγνωριστεί τόσο από τον πρόεδρο Τράμπ όσο και από την αδύναμη και διστακτική να παρέμβει στις εξελίξεις στην Μέση Ανατολή Ευρωπαϊκή Ένωση.

Αυτήν την ενισχυμένη χρησιμότητα της Τουρκίας για την Δύση (κυρίως ΗΠΑ και ΝΑΤΟ) δεν πρόκειται να αφήσει βεβαίως ανεκμετάλλευτη ο πρόεδρος Ερντογάν προκειμένου να λάβει ανταλλάγματα όσον αφορά στον «υπαρξιακό κίνδυνο» που συνιστά για την Τουρκία η συνέχιση της αμερικανικής υποστήριξης τόσο προς τους Κούρδους μαχητές της Συρίας (την κουρδική οργάνωση YPG-PYD) όσο και προς το Ισραήλ (ευτυχώς η «σύνδεση» του Ισραήλ με τους Κούρδους της Συρίας, την οποία δείχνει ότι επιθυμεί να υποστηρίξει ο πρόεδρος Τραμπ μετά την εγκατάστασή του στον Λευκό Οίκο, αναμένεται να προσφέρει στην νέα αμερικανική διοίκηση μια σοβαρή δυνατότητα «μόχλευσης» τόσο έναντι των τουρκικών επιδιώξεων στην περιοχή της Μέσης Ανατολής όσο και έναντι της προσπάθειας «αυτονόμησης» της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής από τις ΗΠΑ). Με αναβαθμισμένο λόγο και ρόλο στα τεκταινόμενα στην Μέση Ανατολή και στο πλαίσιο προώθησης του δεδηλωμένου στόχου επίτευξης «στρατηγικής αυτονομίας» η Τουρκία δεν αποκλείεται να επιδιώξει ακόμα και την διεύρυνση του ρόλου της διεκδικώντας ακόμα και ηγετικό ρόλο μεταξύ των «ανερχομένων δυνάμεων».

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

...θα εξακολουθούν και στην χρονιά που έρχεται να απουσιάζουν οι συνθήκες που θα υποχρεώσουν Ελλάδα και Τουρκία να εμπλακούν σε ουσιαστικές διαπραγματεύσεις στην προοπτική επίλυσης των προβλημάτων τους.

...οι μέχρι τώρα επιλογές πρέσβων σε Αθήνα και Άγκυρα από τον πρόεδρο Τράμπ καταδεικνύουν μικρή αναγνώριση της σημασίας της Ελλάδας ως πυλώνα σταθερότητας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Τι θα μπορούσαν να συνεπάγονται οι παραπάνω παρατηρήσεις για το μέλλον των ελληνοτουρκικών σχέσεων στη νέα χρονιά; Αν και για διαφορετικούς λόγους, οι δύο χώρες ενδιαφέρονται για την διατήρηση της υφιστάμενης διαδικασίας προσέγγισης. Για την αναβαθμισμένη Τουρκία με τους μεγαλεπήβολους στόχους, η διατήρηση ενός –έστω σχετικά-- σταθερού μετώπου όσον αφορά την σχέση της με την Ελλάδα επιτρέπει την προώθηση των ευρύτερων φιλοδοξιών της. Για την Ελλάδα η χρονική επιμήκυνση των υφιστάμενων, σχετικά ομαλών, σχέσεων με την Τουρκία αποτελεί την καλύτερη δυνατή εξέλιξη, ειδικά εάν αυτή συμπληρωθεί από τα «κεκτημένα» της διαδικασίας προσέγγισης που αφορούν την διμερή «θετική ατζέντα», τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης και τη συνεργασία μεταξύ των δύο γειτόνων στο μεταναστευτικό.

Όμως θα εξακολουθούν και στην χρονιά που έρχεται να απουσιάζουν οι συνθήκες που θα υποχρεώσουν τις δύο χώρες (ειδικά την Τουρκία) να εμπλακούν σε ουσιαστικές διαπραγματεύσεις στην προοπτική επίλυσης των προβλημάτων τους. Πράγματι ο συνειδητά υποβαθμισμένος «Πολιτικός Διάλογος» και από τις δύο χώρες εξασφαλίζει ότι οι όποιες «διερευνητικές συζητήσεις» δεν πρόκειται να αφορούν στην αντιμετώπιση των «πυρηνικών προβλημάτων» της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης αλλά στην προσπάθεια επίτευξης κάποιου είδους «μακράς ειρήνης». Για τους παραπάνω λόγους είναι συνεπώς εξαιρετικό μικρό το ενδεχόμενο είτε ιδιαίτερα θετικών (επίλυση της ελληνοτουρκικής αντιπαράθεσης) είτε ιδιαίτερα αρνητικών εξελίξεων στο μέτωπο των ελληνοτουρκικών σχέσεων στη νέα χρονιά (διακοπή της διαδικασίας προσέγγισης και επιστροφή στις επικίνδυνες και απρόβλεπτες σχέσεις του παρελθόντος).

Η πρόβλεψη αυτή για το μέλλον των ελληνοτουρκικών σχέσεων έχει βεβαίως αξία υπό την προϋπόθεση ότι η ελληνοτουρκική προσέγγιση θα διατηρήσει την αυτονομία της από τον σχεδιασμό και τις προτεραιότητες συγκεκριμένων εξωτερικών δρώντων. Ειδικά όσον αφορά στις ΗΠΑ, που παραμένουν ο «άγνωστος Χ», οι μέχρι τώρα επιλογές πρέσβων σε Αθήνα και Άγκυρα από τον πρόεδρο Τράμπ καταδεικνύουν μικρή αναγνώριση της σημασίας της Ελλάδας ως πυλώνα σταθερότητας στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου (αν και μόνο βαρετή δεν μπορεί να χαρακτηριστεί η επιλογή της νέας Αμερικανίδας πρέσβως) και μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τον δυνητικό ρόλο της Τουρκίας ως «διευκολυντή» (facilitator) της αμερικανικής στρατηγικής σε διάφορες τουρκικές «ζώνες ελέγχου». Το ίδιο ισχύει και για την Τουρκία στο –μικρό αλλά όχι απίθανο-- ενδεχόμενο συμφωνίας με την νέα κυβέρνηση της Συρίας για την οριοθέτηση Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) με πιθανότερη συνέπεια την απότομη διακοπή της ελληνοτουρκικής προσέγγισης και την συνακόλουθη ακύρωση της οποιας προόδου θα έχει μέχρι τότε επιτευχθεί.

2025: Ένας κόσμος σε μετακίνηση αλλά με περιορισμούς

Αγγελική Δημητριάδη

Η μετανάστευση αποτέλεσε κεντρικό θέμα στις διάφορες εθνικές εκλογές του 2024 και αναμένεται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στις επερχόμενες γερμανικές εκλογές.

...σημαντικό βήμα ήταν η εισαγωγή ενός νέου συστήματος αλληλεγγύης που υποχρεώνει τα κράτη μέλη να αναλάβουν την ευθύνη είτε μέσω μετεγκατάστασης είτε μέσω άλλων μορφών βοήθειας (χρηματική, τεχνική κ.λπ.). Παρά ταύτα, το Σύμφωνο διατηρεί τη λογική του κανονισμού του Δουβλίνου.

Το 2024, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες σημείωσε ότι τουλάχιστον 117.3 εκατομμύρια άνθρωποι, παραμένουν αναγκαστικά εκτοπισμένοι, ως αποτέλεσμα συγκρούσεων και βίας, διώξεων και παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, με τον αριθμό να αυξάνεται σε 120 εκατομμύρια μέχρι τα μέσα του 2024. Το 70% αυτών παραμένει στις χώρες του «Παγκόσμιου Νότου», ωστόσο τα περισσότερα περιοριστικά μέτρα λαμβάνονται στον «Παγκόσμιο Βορρά», συμπεριλαμβανομένων των Ηνωμένων Πολιτειών και της ΕΕ.

Οι μεταναστευτικές ροές έχουν αυξηθεί συγκριτικά με την περίοδο της πανδημίας, αλλά το ίδιο και οι αντιδράσεις στα κράτη μέλη της Ε.Ε. Η μετανάστευση αποτέλεσε κεντρικό θέμα στις διάφορες εθνικές εκλογές του 2024 και αναμένεται να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στις επερχόμενες γερμανικές εκλογές. Τα εκλογικά κέρδη των ακροδεξιών κομμάτων έχουν ωθήσει τα κόμματα του κέντρου και της δεξιάς να υιοθετήσουν περιοριστικά μέτρα και ακόμη και ξενοφοβική ρητορική, σε μια προσπάθεια να κατευνάσουν την αυξανόμενη δυσαρέσκεια των ψηφοφόρων. Πρόκειται για μια τάση που θα συνεχιστεί στο 2025 και επηρεάζει ήδη τις πολιτικές, με το Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο να αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα προς μια πολύ συντηρητική κατεύθυνση.

Μετά από χρόνια διαπραγματεύσεων και αποτυχημένων προσπαθειών, οι Ευρωπαίοι κατέληξαν σε συμφωνία τον Μάιο του 2024 για το Σύμφωνο για τη Μετανάστευση και το Άσυλο. Το Σύμφωνο αποτελείται από 10 σημαντικές μεταρρυθμίσεις που αποσκοπούν στην οχύρωση των συνόρων, στην ενίσχυση του ελέγχου στην επεξεργασία του ασύλου, στην αύξηση των απελάσεων και στη συνεργασία με κράτη προέλευσης και διέλευσης εκτός Ε.Ε. για τον περιορισμό της παράτυπης μετανάστευσης.

Οι νέες μεταρρυθμίσεις ενσωματώνουν πολλές από τις πρακτικές που έχουν δοκιμαστεί από το 2016 στα ελληνικά εξωτερικά σύνορα και κρίθηκαν προβληματικές, ιδίως σε περιόδους μεγάλης εισροής. Αυτό που χαιρετίστηκε ως σημαντικό βήμα ήταν η εισαγωγή ενός νέου συστήματος αλληλεγγύης που υποχρεώνει τα κράτη μέλη να αναλάβουν την ευθύνη είτε μέσω μετεγκατάστασης είτε μέσω άλλων μορφών βοήθειας (χρηματική, τεχνική κ.λπ.). Παρά ταύτα, το Σύμφωνο διατηρεί τη λογική του κανονισμού του Δουβλίνου- η πρώτη χώρα άφιξης διατηρεί την ευθύνη για την επεξεργασία και τη φιλοξενία των αιτούντων. Προϊόν πολιτικού συμβιβασμού, η νομοθεσία θεωρείται ήδη ανεπαρκής για την επίτευξη μείωσης των αφίξεων και των αιτημάτων ασύλου. Αν και αναμένεται να τεθεί σε ισχύ στα μέσα του 2026, είναι απίθανο να δούμε πλήρη εφαρμογή της, με τα κράτη μέλη να αναζητούν ήδη νέους τρόπους για την οχύρωση των συνόρων τους και την υιοθέτηση «έκτακτων» μέτρων.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι επιστροφές θα αποτελέσουν προτεραιότητα το 2025. Στην ΕΕ, η πλειονότητα των 100.000 εντολών επιστροφής που εκδίδονται κάθε τρίμηνο δεν οδηγούν σε απέλαση. Γι' αυτό και αναμένεται ότι θα συνεχίσουν να ακούγονται ριζοσπαστικές ιδέες—όπως αυτές των κόμβων επιστροφής σε τρίτες χώρες—για την επίτευξη υψηλότερου ποσοστού απελάσεων.

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

...οι επιστροφές θα αποτελέσουν προτεραιότητα το 2025.

Αρκετά κράτη μέλη θα διατηρήσουν ή/και θα επεκτείνουν τους συνοριακούς ελέγχους εντός του χώρου Σένγκεν, ενώ παράλληλα θα επιδιώξουν να μειώσουν τις δευτερογενείς μετακινήσεις από χώρες πρώτης άφιξης και καταγραφής. Αυτό θα επηρεάσει δυσανάλογα χώρες όπως η Ελλάδα.

Με το τέλος της διακυβέρνησης του Άσαντ στη Συρία τον Δεκέμβριο του 2024, η προσοχή σε πολλά κράτη μέλη, συμπεριλαμβανομένης της Γερμανίας, έχει στραφεί στο πόσο γρήγορα μπορούν να επιστρέψουν οι Σύριοι. Αρκετές χώρες ανέστειλαν την επεξεργασία των αιτήσεων ασύλου των Σύρων περιμένοντας τις εξελίξεις. Ωστόσο, είναι απίθανο να δούμε το 2025 μεγάλης κλίμακας επιστροφές στη Συρία, παρά μόνο αν η κατάσταση σταθεροποιηθεί και πληροί τα κριτήρια που ορίζονται στο νομικό πλαίσιο για να καταστεί δυνατή η επιστροφή.

Το επόμενο έτος, η Σένγκεν θα συνεχίσει να δοκιμάζεται, όπως και η ικανότητα των κρατών μελών να επιδεικνύουν αλληλεγγύη και υπευθυνότητα. Αρκετά κράτη μέλη θα διατηρήσουν ή/και θα επεκτείνουν τους συνοριακούς ελέγχους εντός του χώρου Σένγκεν, ενώ παράλληλα θα επιδιώξουν να μειώσουν τις δευτερογενείς μετακινήσεις από χώρες πρώτης άφιξης και καταγραφής. Αυτό θα επηρεάσει δυσανάλογα χώρες όπως η Ελλάδα, η οποία αναμένεται να αντιμετωπίσει πρόσθετες προκλήσεις το 2025.

Από τη μία πλευρά, η Ελλάδα θα συνεχίσει να λειτουργεί ως «φύλακας της πύλης» - ενώ το Σύμφωνο καθιερώνει πλέον μια σαφή σύνδεση μεταξύ μιας χώρας που τηρεί τις ευθύνες της όσον αφορά το άσυλο και τη μετανάστευση, προκειμένου να λάβει αλληλεγγύη. Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να αναπτύξει μια ισχυρή μεταναστευτική διπλωματία, τόσο στο επίπεδο επίτευξης επιστροφών πέραν της Τουρκίας, αλλά κυρίως για την καθιέρωση επιτυχημένων νόμιμων μεταναστευτικών οδών. Οι τελευταίες είναι απαραίτητες για την αντιμετώπιση των αναγκών της αγοράς εργασίας και πρέπει να αποτελούν προτεραιότητα για τη χώρα.

Η νόμιμη μετανάστευση, σε όλες της τις εκφάνσεις, θα αποτελέσει και την μεγάλη πρόκληση της Ε.Ε. την επόμενη χρονιά. Η έλλειψη προγραμμάτων νομιμοποίησης, οι περιορισμοί στην είσοδο και απασχόληση, η αδυναμία σύνδεσης της αγοράς εργασίας με όσους χρίζουν προσφυγικού καθεστώτος (και που έχουν δεξιότητες προς αξιοποίηση), παράλληλα με τις αυξανόμενες ανάγκες στην αγορά εργασίας, έχουν ήδη ανακύψει σε διάφορες χώρες αλλά θα ενταθούν. Η επιστροφή του Τραμπ στη προεδρία των Η.Π.Α. θα σηματοδοτήσει και την επιστροφή στην εσωστρέφεια, αλλά και τη μείωση σε προγράμματα μετεγκατάστασης και νόμιμες οδούς- μια προσπάθεια που είχε ξεκινήσει με τη κυβέρνηση Μπάιντεν. Αυτό θα ενισχύσει το ρόλο της Ε.Ε. η οποία όμως θα κληθεί να βρει τη χρυσή τομή μεταξύ κλειστών συνόρων και νόμιμων οδών για πρόσφυγες και μετανάστες με στόχο την ένταξή τους στις ευρωπαϊκές κοινωνίες.

Η αμήχανη αναμονή της Ευρώπης

Αλέκος Κρητικός

Πολλά και απειλητικά είναι τα σύννεφα που σκεπάζουν τον διεθνή ουρανό. Δεν μαζεύτηκαν όμως ξαφνικά και ως Ευρώπη δεν έπρεπε να περιμένουμε την εκλογή Τραμπ για να τα δούμε και να ανησυχήσουμε. Θα έπρεπε από καιρό να έχουμε ακούσει τις καμπάνες που χτυπούσαν για τις μεγάλες γεωπολιτικές μεταβολές που συντελούνται, για την ανάδυση νέων δυνάμεων που διεκδικούν απαιτητικά το μερίδιό τους στο νέο διεθνές σκηνικό, για τη συνεχή μείωση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας της Ευρώπης, για την κρίση της δημοκρατίας στη Δύση, για την κλιματική αλλαγή, για το μεταναστευτικό, για τον πόλεμο στην Ουκρανία, για την κρίση που επί χρόνια σοβούσε στη Μέση Ανατολή - και δεν θα έπρεπε να μας εκπλήσσει το ότι πήρε τις σημερινές εκρηκτικές διαστάσεις της.

Η εκλογή Τραμπ ήλθε ως επιστέγασμα αυτών των επικίνδυνων εξελίξεων. Το ότι δε αυτή ειδικά η εξέλιξη μας ταρακούνησε ως Ευρωπαίους - μένει να δούμε και αν θα μας αφυπνίσει – οφείλεται αφ' ενός στο γεγονός ότι οι ΗΠΑ είναι η αμυντικά και οικονομικά ισχυρότερη χώρα στον κόσμο και ο βασικός παράγων της παγκόσμιας ισορροπίας που σήμερα διασαλεύεται και, αφ' ετέρου, στο ότι οι ΗΠΑ είναι ταυτόχρονα ανταγωνιστής και εταίρος της Ευρώπης, με ό,τι συνεπάγεται αυτή η αντίφαση.

Οι εκθέσεις Λέτα και Ντράγκι, δύο πολύ σημαντικά κείμενα, προκύπτουν όχι ως πρωτοβουλία κάποιων εμπνευσμένων ανθρώπων ή κύκλων αλλά ως «ώριμο τέκνο» των παραπάνω εξελίξεων. Εκκινούν και οι δύο, έστω και με διαφορετικές διατυπώσεις, από τη διαπίστωση ότι το διεθνές γεωπολιτικό περιβάλλον έχει μεταβληθεί δραματικά και ότι απαιτείται ανάληψη άμεσης δράσης εκ μέρους της ενωμένης Ευρώπης για να αντιμετωπίσει το επενδυτικό της έλλειμμα, εκτιμώμενου ύψους 800 δισ. ευρώ ετησίως, και την «υπαρξιακή πρόκληση» ενώπιον της οποίας βρίσκεται. Κάνουν δε συγκεκριμένες και λεπτομερείς προτάσεις για τη συνολική και πολύπλευρη δράση που πρέπει να αναλάβει η ΕΕ, με κυρίαρχες μεταξύ αυτών την ενοποίηση των κατακερματισμένων εθνικών προσπαθειών και την κάλυψη της υστέρησης της ΕΕ σε ανταγωνιστικότητα και καινοτομία.

Η αποδοχή, σε γενικές γραμμές, του μεγαλύτερου μέρους των προτάσεων των εκθέσεων αυτών από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βουδαπέστης, και μάλιστα σε μικρό για τα δεδομένα της ΕΕ χρονικό διάστημα, δείχνει το μέγεθος της σημασίας τους για τις ευρωπαϊκές εξελίξεις.

Στον αντίποδα όμως βρίσκεται η διαπίστωση ότι στη Βουδαπέστη οι Ευρωπαίοι ηγέτες απέφυγαν ακόμη και να ακουμπήσουν το καυτό πρόβλημα της πολιτικής ανταγωνισμού της ΕΕ (στρεβλώσεις που προκαλούν οι κρατικές ενισχύσεις των μεγάλων χωρών της ΕΕ προς τις επιχειρήσεις τους, αποθάρρυνση συγχωνεύσεων και δημιουργίας διεθνών επιχειρηματικών «πρωταθλητών») και το ακόμη πιο καυτό θέμα της εξεύρεσης σημαντικών πρόσθετων πόρων μέσω ενός νέου κοινού δανεισμού, με αποτέλεσμα κάποιοι να υποστηρίζουν ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του περασμένου Νοεμβρίου δεν κατέληξε παρά σε ένα μάλλον ανώδυνο ευχολόγιο.

Στις τελευταίες εξελίξεις πρέπει να ενταχθεί και η συζήτηση που ανέδειξαν οι Financial Times, σύμφωνα με την οποία, λόγω της άρνησης της Γερμανίας και λοιπών «frugal» να δεχθούν ένα νέο κοινό δανεισμό της ΕΕ, προτείνεται από ορισμένα κράτη-μέλη να χρηματοδοτηθεί η κοινή αμυντική πολιτική μέσω ενός δανεισμού υβριδικού τύπου.

...λόγω της άρνησης της Γερμανίας και λοιπών «frugal» να δεχθούν ένα νέο κοινό δανεισμό της ΕΕ, προτείνεται από ορισμένα κράτη-μέλη να χρηματοδοτηθεί η κοινή αμυντική πολιτική μέσω ενός δανεισμού υβριδικού τύπου.

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

Συγκεκριμένα, ο δανεισμός που συζητείται δεν θα συνάπτεται από την ίδια την ΕΕ, όπως συνέβη με το Ταμείο Ανάκαμψης, αλλά από ένα είδος SPV στο οποίο θα μετάσχουν όσα κράτη-μέλη το επιθυμούν, καθώς και ορισμένες χώρες εκτός ΕΕ (όπως Μεγ. Βρετανία και Νορβηγία), το δε συναπτόμενο δάνειο θα έχει την εγγύηση όλων αυτών των χωρών.

Είναι πιθανόν οι συσσωρευμένες και αυξανόμενες απειλές να προκαλέσουν την «αφύπνιση» της ΕΕ αλλά υπάρχει πάντα ο κίνδυνος οι εν τω μεταξύ απώλειες να προηγηθούν χρονικά της αφύπνισης και όχι μόνο να ανακόψουν την οποία προσπάθεια ανάκαμψης αλλά να οδηγήσουν την Ευρώπη σε οπισθοδρόμηση, πιθανώς μη ανατάξιμη.

Δεν μπορεί πάντως να μη σημειωθεί εν προκειμένω ότι πρόκειται για μια συζήτηση που, παρά τις αναμφίβολα θετικές πλευρές της, μειώνει, αν δεν εκμηδενίζει, την πίεση για εφαρμογή των προτάσεων Λέτα και Ντράγκι για επαναλαμβανόμενη έκδοση ομολόγων από την ίδια την ΕΕ, γεγονός που θα συνέβαλλε ουσιαστικά στην προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Είναι πιθανόν οι συσσωρευμένες και αυξανόμενες απειλές να προκαλέσουν την «αφύπνιση» της ΕΕ – επιβεβαιώνοντας έτσι για μια φορά τον Ζαν Μονέ και τα προφητικά λόγια του για τη συμβολή των κρίσεων στην ευρωπαϊκή ενοποίηση – αλλά υπάρχει πάντα ο κίνδυνος οι εν τω μεταξύ απώλειες (από την επιβολή εξοντωτικών δασμών σε ευρωπαϊκά προϊόντα, από άλλα μέτρα προστατευτισμού, από απόσυρση της αμυντικής ομπρέλας των ΗΠΑ κ.λπ.) να προηγηθούν χρονικά της αφύπνισης και όχι μόνο να ανακόψουν την όποια προσπάθεια ανάκαμψης αλλά να οδηγήσουν την Ευρώπη σε οπισθοδρόμηση, πιθανώς μη ανατάξιμη. Για τον λόγο αυτό, εκτός από το τι θα πράξει η Ευρώπη έχει πολύ μεγάλη σημασία και το πότε θα το πράξει.

Η απόφαση της Βουδαπέστης, έστω και αν δεν πήγε όσο μακριά ζητούν οι περιστάσεις, είναι μια ένδειξη ενεργού συνειδητοποίησης της ανάγκης ανάληψης άμεσης δράσης. Υπό προϋποθέσεις, κάτι ανάλογο δείχνει και η συζήτηση για κοινή χρηματοδότηση αμυντικής πολιτικής, έστω και εκτός πλαισίου ΕΕ. Από την άλλη πλευρά, η πολιτική αβεβαιότητα στη Γερμανία μαζί με τα δείγματα αποστασιοποίησής της από ευρωπαϊκές επιλογές και, κυρίως, τα πολιτικά αδιέξοδα και οι δυσμενείς πολιτικές προοπτικές στη Γαλλία, απομακρύνουν – αν δεν αποκλείουν - την προοπτική ενεργού αφύπνισης της ενωμένης Ευρώπης. Μήπως ο ρεαλισμός επιβάλλει να μπει στο τραπέζι και το σενάριο της αποδρομής της ΕΕ, έστω και στο πλαίσιο μιας προσπάθειας αποτροπής της; Σε κάθε όμως περίπτωση, η Ευρώπη πρέπει να βγει το συντομότερο από την αμήχανη αναμονή της.

Η Εθνική Άμυνα το 2025

Αντώνης Καμάρας

Τα προηγούμενα χρόνια οι καθοριστικές χώρες για την εθνική μας άμυνα, αναφορικά με τον συνδυασμό γεωπολιτικών συμμαχιών και εξοπλιστικών επιλογών, υπήρξαν οι ΗΠΑ και η Γαλλία. Το 2025 η Γερμανία θα αναδειχτεί ως η πλέον επιδραστική χώρα σε αυτό το πεδίο πολιτικής, λόγω της Ευρωπαϊκής διάστασης.

Η κυβέρνηση που θα προκύψει από τις επισπευσμένες Γερμανικές εκλογές στις 23 Φεβρουαρίου θα άρει το φρένο χρέους που περιορίζει τις δημοσιονομικές δαπάνες. Η ανάγκη για μεγαλύτερες επενδύσεις στην άμυνα, λόγω της επιστροφής του 'Μεγάλου Πολέμου' στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο, θα καταστήσουν πολιτικά εφικτή αυτή την εξέλιξη.

Η κυβέρνηση που θα προκύψει από τις επισπευσμένες Γερμανικές εκλογές στις 23 Φεβρουαρίου θα άρει το φρένο χρέους που περιορίζει τις δημοσιονομικές δαπάνες. Η ανάγκη για μεγαλύτερες επενδύσεις στην άμυνα, λόγω της επιστροφής του 'Μεγάλου Πολέμου' στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο, θα καταστήσουν πολιτικά εφικτή αυτή την εξέλιξη. Αλλά και η πίεση της νέας Διοίκησης Τράμπ οδηγεί στον ίδιο προορισμό. Με την σειρά της η άρση του Γερμανικού φρένου χρέους θα επισύρει είτε την εξαίρεση από τους δημοσιονομικούς κανόνες της ΕΕ των εθνικών δαπανών για την άμυνα είτε / και την αύξηση των πόρων που θα δαπανήσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην συλλογική άμυνα. Άλλωστε στερείτε επιχειρησιακής λογικής και είναι πολιτικά προβληματική η ανισοβαρής ενίσχυση της Γερμανικής στρατιωτικής ισχύος σε σχέση με τις Ένοπλες Δυνάμεις των άλλων κρατών-μελών της ΕΕ.

Η χώρα μας λοιπόν θα μπορέσει να αυξήσει τις αμυντικές της δαπάνες και να κλείσει με ταχύτητα το επενδυτικό κενό που δημιουργήθηκε στην διάρκεια της δημοσιονομικής κρίσης, των 20 δις ευρώ σύμφωνα με τον Νίκο Δένδια. Συνάμα θα δρομολογηθεί η περαιτέρω ενίσχυση της ΕΕ ως συλλογικός πάροχος ασφαλείας και για την χώρα μας. Η Ελλάδα που αποτέλεσε εξαίρεση για δεκαετίες ως η μοναδική χώρα μέλος του ΝΑΤΟ που δεν έχαιρε της προστασίας του άρθρου 5 του ΝΑΤΟ, λόγω της ιδιότητας της Τουρκίας ως επίσης χώρα μέλος της Ατλαντικής Συμμαχίας, από την έναρξη του Ρωσοουκρανικού πολέμου τον Φεβρουάριο του 2022 εντάσσεται σε έναν εκ των πραγμάτων ολοένα και ισχυρότερο, αμιγώς ευρωπαϊκό αυτή την φορά, μηχανισμό συλλογικής ασφαλείας. Το 2025 αυτή η διαδικασία ένταξης θα αποκρυσταλλωθεί, θεσμικά, με την ανάληψη των καθηκόντων του νέου Επίτροπου Άμυνας, όσο και χρηματοδοτικά.

Σε επίπεδο ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ) ο επωφελούμενος αυτής της εξέλιξης θα είναι ο σχετικά παραμελημένος Στρατός Ξηράς. Οι αυξημένες δυνατότητες χρηματοδότησης της εθνικής άμυνας θα διεκδικηθούν ιδίως από τον κλάδο των τεθωρακισμένων, του μηχανοκίνητου πεζικού και του πυροβολικού όπλου, σύμφωνα με τα μαθήματα του πολέμου της Ουκρανίας, η αναβάθμιση είτε υφιστάμενων συστημάτων είτε η απόκτηση νέων, αποτελεί προϋπόθεση επικράτησης τους στο σύγχρονο πεδίο της μάχης και επιβίωσης του προσωπικού που τα επανδρώνει. Αυτή η ενίσχυση θα αποκαταστήσει και την ιδιότητα της Γερμανίας ως εκ των 3-4 βασικών παρόχων οπλικών συστημάτων στην χώρα μας, λαμβανομένου υπόψη της προέλευσης του αρματικού δυναμικού του Στρατού μας αλλά βέβαια και της προαναφερθείσας επικείμενης επιρροής της Γερμανίας στην συλλογική Ευρωπαϊκή άμυνα.

Η χώρα μας λοιπόν θα μπορέσει να αυξήσει τις αμυντικές της δαπάνες και να κλείσει με ταχύτητα το επενδυτικό κενό που δημιουργήθηκε στην διάρκεια της δημοσιονομικής κρίσης.

Το εγχείρημα του Ελληνικού Κέντρου Αμυντικής Καινοτομίας (ΕΛΚΑΚ) το 2025 θα αποδείξει την αξία του. Πέραν από την υψηλής τεχνοκρατικής συγκρότησης ηγεσίας των ΕΔ και της ηγεσίας του ΕΛΚΑΚ, το οικοσύστημα νεοφυών επιχειρήσεων έχει αποκτήσει την δέουσα ωριμότητα για να ανταποκριθεί στις προκλήσεις που θα τεθούν από τις ΕΔ. Η επιταχυνόμενη άρση των περιορισμών στις χρηματοδοτήσεις της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων (ΕΤΕ) στις εταιρείες της Ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας θα επιτρέψει τα κεφάλαια επιχειρηματικού κινδύνου της χώρας (VCs), που σχεδόν όλα

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

...το 2025 οι Ελληνικές ΕΔ θα κάνουν εκ νέου χρήση της αποτρεπτικής τους ισχύος σε επιχειρήσεις γκρίζας ζώνης, είτε στην θάλασσα είτε / και στο αέρα.

διαχειρίζονται κεφάλαια της ΕΤΕ, να τοποθετηθούν σε εταιρείες της ελληνικής αμυντικής βιομηχανίας. Ισχυρός μοχλός καινοτομίας στον τομέα της άμυνας, πέρα από την δημιουργία οικονομικών υπεραξιών, θα αποτελέσει το άυλο κίνητρο των πλέον καινοτόμων επιχειρηματιών και ερευνητών μας, της διασποράς συμπεριλαμβανόμενης, να συμβάλλουν στην απόκτηση από τις ελληνικές ΕΔ ποιοτικού πλεονεκτήματος έναντι των Τουρκικών ΕΔ.

Προφανώς το 2025 η Συρία θα απασχολήσει ιδιαίτερα την Τουρκική στρατιωτική μηχανή. Η τουλάχιστον παροδική αίσθηση όμως που θα προκαλέσει στην Τουρκική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία, της ικανότητας διαμόρφωσης με την βοήθεια της χρήσης στρατιωτικής ισχύος, του περιφερειακού περιβάλλοντος, θα ενισχύσει την Τουρκική αλαζονεία έναντι της Ελλάδας. Άρα το 2025 οι Ελληνικές ΕΔ θα κάνουν εκ νέου χρήση της αποτρεπτικής τους ισχύος σε επιχειρήσεις γκρίζας ζώνης, είτε στην θάλασσα είτε / και στο αέρα.

Λόγω της Συρίας το ενδεχόμενο μιας Τουρκικής στρατηγικής έκπληξης εις βάρος της χώρας μας μάλλον απομακρύνεται. Όμως δεν εξαλείφεται. Η προσπάθεια του Προέδρου Ερντογάν να διαιωνίσει την εξουσία του είτε άμεσα, είτε έμμεσα μέσω των επιγόνων του, σε ένα χρονικό ορίζοντα μειωμένων οικονομικών προσδοκιών και ανάκαμψης της Τουρκικής αντιπολίτευσης, διατηρεί ενεργή την ανάγκη της πολιτικής επικράτησης του καθεστώτος Ερντογάν μέσω της στρατιωτικής εξωτερικής επιβολής και του κύρους που αυτή αποδίδει εσωτερικά. Οι αλληπάλληλες στρατιωτικές νίκες των πληρεξουσίων της Τουρκίας με την βοήθεια της άμεσης ή έμμεσης συνδρομής των Τουρκικών ΕΔ ενισχύουν την Τουρκική 'αισιοδοξία πολέμου' ακόμα και σε μια ενδεχόμενη στρατιωτική σύγκρουση με την Ελλάδα - όσο και αν η αποτρεπτική ισχύ της χώρας μας είναι ασύγκριτα ισχυρότερη από αυτή των μέχρι τώρα στρατιωτικών αντιπάλων της Τουρκίας. Αν κάτι μας έχει μάθει η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και η επίθεση της Χαμάς στα Κιμπούτς του Ισραήλ είναι να αποφύγουμε το λεγόμενο 'mirror imaging': δηλαδή, στην περίπτωση μας, την προβολή της δικής μας μετριοφροσύνης και σύνεσης, ως ώριμη δημοκρατία, χώρα-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σε ένα βαθύτατα πλέον προσωποπαγές, αντιδημοκρατικό, ισχυρό αλλά και ταυτόχρονα αδύναμο, φυλακισμένο από την αυθαίρετη χρήση της εξουσίας που έχει διαιωνίσει την παραμονή του στην ηγεσία της Τουρκίας, καθεστώτος Ερντογάν.

Εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Άμυνα

Σπύρος Μπλαβούκος

Το Πρόβλημα (της Δύσης): μετά τον Φεβρουάριο του 2022, το παγκόσμιο γεωπολιτικό σύστημα έχει μπει σε φάση έντονου κλυδωνισμού. Η εισβολή στην Ουκρανία έχει επισφραγίσει την προσπάθεια της Ρωσίας να αποκαταστήσει τη σφαίρα επιρροής της στην ευρύτερη περίμετρό της, δοκιμάζοντας τη βούληση και τις κοινωνικές αντοχές της Δύσης να στηρίξουν τον Ουκρανικό αγώνα. Η κόπωση έχει αρχίσει και γίνεται εμφανής, αλλά κάθε επίκληση της ανάγκης επίδειξης πραγματισμού, συνοδεύεται από τη διαπίστωση ότι οποιαδήποτε λύση που δεν παρέχει επαρκείς εγγυήσεις ασφάλειας στην Ουκρανία θα οδηγήσει αναπόφευκτα εν καιρώ σε νέο γύρο συγκρούσεων και αποσταθεροποίησης.

...ενώ αρκετά κράτη-μέλη του NATO ακόμα δυσκολεύονται να πετύχουν το όριο του 2% του ΑΕΠ για τις αμυντικές τους δαπάνες, έχουν ήδη ξεκινήσει οι συζητήσεις περί αύξησης του ορίου αυτού στο 3%.

Ο (Αμερικανικός) Ελέφαντας στο Δωμάτιο: οι προεκλογικές αναφορές του Τραμπ για άμεση επίλυση της σύγκρουσης σε περίπτωση εκλογής του εγείρουν ανησυχίες για την ακεραιότητα της Ουκρανίας και τον ακριβή επανασχεδιασμό των συνόρων, ασκώντας πίεση στην Ουκρανική πλευρά αλλά και κλιμακώνοντας – επικίνδυνα – τις πολεμικές επιχειρήσεις για την κατοχύρωση εδαφικών κερδών εν όψει ενός διαφαινόμενου «παγώματος» της σύγκρουσης. Ταυτόχρονα, οι συνεχιζόμενες αναφορές στην ανάγκη να επιμεριστούν τα βάρη της ασφάλειας της Δύσης με πιο δίκαιο τρόπο προμηνύει έντονους τριγμούς στις διατλαντικές σχέσεις. Οι απειλές περί αποχώρησης των ΗΠΑ από το NATO σε περίπτωση που δεν συμβεί κάτι τέτοιο αντιμετωπίζονται - προς το παρόν - περισσότερο ως εργαλείο άσκησης διαπραγματευτικής πίεσης παρά ως ένα ρεαλιστικό ενδεχόμενο, κρίνοντας από τον συναλλακτικό τρόπο δράσης και αντίληψης της πραγματικότητας από τον Πρόεδρο Τραμπ. Το νέο δεδομένο είναι ότι, ενώ αρκετά κράτη-μέλη του NATO ακόμα δυσκολεύονται να πετύχουν το όριο του 2% του ΑΕΠ για τις αμυντικές τους δαπάνες, έχουν ήδη ξεκινήσει οι συζητήσεις περί αύξησης του ορίου αυτού στο 3%.

...η Ευρώπη βρίσκεται υπό καθεστώς διπλής πίεσης: από τις ΗΠΑ, για να αυξήσει τις αμυντικές της δαπάνες, αλλά και από τη γεωπολιτική πραγματικότητα που προκαλεί την ΕΕ να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων, αποκτώντας μεγαλύτερη στρατιωτική ισχύ.

Η (Ευρωπαϊκή) Λύση: το 'Ουκρανικό πρόβλημα' ήταν εξαρχής - και παραμένει - ένα 'Ευρωπαϊκό πρόβλημα', όχι μόνο λόγω γεωγραφικής εγγύτητας αλλά κυρίως επειδή θέτει υπό αμφισβήτηση βασικές σταθερές του γεωπολιτικού συστήματος, όπως τις αντιλαμβάνεται η Ευρώπη, όπως ο σεβασμός στο Διεθνές Δίκαιο και το απαραβίαστο των συνόρων. Άρα, η Ευρωπαϊκή συμβολή στην επίτευξη λύσης είναι επιτακτική. Σίγουρα κάτι τέτοιο δεν μπορεί να επιτευχθεί μονάχα με την παροχή οικονομικής στήριξης, όσο γενναιόδωρη κι αν είναι αυτή. Βάζοντας στην άκρη την παρουσία Ευρωπαϊκών μάχιμων μονάδων προς άμεση ενίσχυση του Ουκρανικού αγώνα, που θα σηματοδοτούσε μια αδιανόητη κλιμάκωση της σύγκρουσης, μια ομπρέλα ασφάλειας της Δύσης προς την Ουκρανία είναι βασικό συστατικό οποιασδήποτε βιώσιμης διευθέτησης της σύγκρουσης. Σε αυτή την ομπρέλα η Ευρώπη έχει έναν ουσιαστικό ρόλο να διαδραματίσει, ρεαλιστικά μιλώντας πάντα και μόνο με τη στήριξη των ΗΠΑ. Επιπρόσθετα, σε περίπτωση ειρήνευσης ή ανακωχής, θα χρειαστεί και μια Ευρωπαϊκή στρατιωτική παρουσία επί του πεδίου σε οποιαδήποτε ενδιάμεση ζώνη δημιουργηθεί.

Επομένως, η Ευρώπη βρίσκεται υπό καθεστώς διπλής πίεσης: από τις ΗΠΑ, για να αυξήσει τις αμυντικές της δαπάνες, σε περίοδο 'ισχνών αγελάδων', γεγονός που επιτείνει τους πολιτικούς και κοινωνικοοικονομικούς κλυδωνισμούς στο εσωτερικό των κρατών-μελών, αλλά και από τη γεωπολιτική πραγματικότητα που προκαλεί την ΕΕ να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων, αποκτώντας μεγαλύτερη στρατιωτική ισχύ.

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

...οι ζυμώσεις περί αμυντικής συνεργασίας δεν μπορούν να λάβουν χώρα σε ένα πολιτικό κενό. Ωστόσο, για το 2025, οποιαδήποτε ελπίδα για ουσιαστικές πολιτικές πρωτοβουλίες την στιγμή που η Γαλλία και η Γερμανία βρίσκονται σε εσωτερική πολιτική περιδίνηση είναι μάλλον ουτοπική, εκτός αν η Πρόεδρος της Επιτροπής, Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν, μας εκπλήξει και επιδείξει στη δεύτερη θητεία της εξαιρετικές ηγετικές ικανότητες.

Τα Δύο Βασικά Διακυβεύματα (για την Ευρωπαϊκή Ένωση): Το 2025 θα είναι ένα κομβικό έτος για την ΕΕ στον τομέα της άμυνας, σε δύο επίπεδα: πρώτον, όσον αφορά στο οικονομικό σκέλος, είναι απαραίτητη η ανεύρεση πόρων που θα χρηματοδοτήσουν την πορεία ενίσχυσης της αμυντικής συνεργασίας των κρατών-μελών. Την προηγούμενη περίοδο οι έντονες ζυμώσεις περιστρέφονταν γύρω από την αξιοποίηση υφιστάμενων μη αξιοποιήσιμων πόρων, όπως, για παράδειγμα, πόροι από το Ταμείο Συνοχής, χρηματοδοτικά κεφάλαια από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων, ή ακόμα και πόροι από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ESM), που έχουν μια εντελώς διαφορετική λογική ύπαρξης, αλλά παραμένουν εν πολλοίς αναξιοποίητοι. Δίπλα σε αυτούς τους υπάρχοντες πόρους, η συζήτηση για νέους χρηματοδοτικούς μηχανισμούς, με τη συμμετοχή μόνο των 'προθύμων' κρατών-μελών, έχει λάβει, πλέον, μια σημαντική δυναμική και διαφαίνεται ως η πιο ρεαλιστική προοπτική στην παρούσα φάση των συζητήσεων. Πρόκειται για τη δημιουργία ενός νέου διακυβερνητικού σχήματος, με τη μορφή ενός ειδικού Ταμείου, που θα στηριχθεί σε δανεισμό από τις διεθνείς χρηματαγορές, με την τεχνογνωσία της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων, για επενδύσεις στο χώρο της Ευρωπαϊκής αμυντικής βιομηχανίας. Το σχήμα αυτό διαφοροποιείται από τα 'αμυντικά Ευρωμόλογα' που έχουν τεθεί στο τραπέζι αλλά προσκρούουν στην αντίδραση αρκετών κρατών-μελών της ΕΕ που αντιτίθενται στον κοινό δανεισμό. Θα επιτρέψει ευελιξία και θα αποφύγει τους σκοπέλους και τις καθυστερήσεις από κράτη-μέλη που δεν ενδιαφέρονται για την αμυντική προοπτική της ΕΕ και σίγουρα δεν θέλουν να επωμιστούν νέα οικονομικά βάρη σχετικά.

Δεύτερον, η στενότερη αμυντική συνεργασία συνδέεται άμεσα με την πολιτική εμβάθυνση της ΕΕ, καθώς δεν αποτελεί ένα απλό τεχνοκρατικό ζητούμενο. Πέραν της στρατιωτικής επιχειρησιακής οργάνωσης και διοίκησης και των ζητημάτων διαλειτουργικότητας, που είναι μείζονα ζητήματα κάθε συζήτησης περί μιας αξιόπιστης Ευρωπαϊκής αποτρεπτικής δύναμης, οι ζυμώσεις περί αμυντικής συνεργασίας δεν μπορούν να λάβουν χώρα σε ένα πολιτικό κενό. Ωστόσο, για το 2025, οποιαδήποτε ελπίδα για ουσιαστικές πολιτικές πρωτοβουλίες την στιγμή που η Γαλλία και η Γερμανία βρίσκονται σε εσωτερική πολιτική περιδίνηση είναι μάλλον ουτοπική, εκτός αν η Πρόεδρος της Επιτροπής, Ούρσουλα φον ντερ Λάιεν, μας εκπλήξει και επιδείξει στη δεύτερη θητεία της εξαιρετικές ηγετικές ικανότητες.

Άρα, τι αναμένουμε το νέο έτος; Σίγουρα, ορισμένες σημαντικές εξελίξεις στον τομέα της χρηματοδότησης της Ευρωπαϊκής άμυνας, που θα μπορούσαν να δημιουργήσουν μια μεσο- και μακροπρόθεσμη δυναμική, στη βάση της νεολειτουργιστικής προσέγγισης της διαδικασίας Ευρωπαϊκής ενοποίησης. Χωρίς ουσιαστικά βήματα εξέλιξης σε πολιτικό επίπεδο, ωστόσο, να διαφαίνονται στον ορίζοντα, τα σχήματα αυτά δεν μπορούν να βοηθήσουν την ΕΕ να διασχίσει τον Ρουβίκωνα της πολιτική ολοκλήρωσης, τουλάχιστον όχι άμεσα. Άρα, για μια ακόμα φορά, θα κληθούμε ως Ευρώπη να πληρώσουμε το τίμημα της βραδυκινήσιμης μας στην αντιμετώπιση των μεγάλων κρίσεων και προκλήσεων, κινδυνεύοντας να ξεπεραστούμε από τις ιστορικές και γεωπολιτικές εξελίξεις. Εκτός κι αν εξωγενείς καταλύτες, όπως η Κυβέρνηση Τραμπ 2.0, οι εξελίξεις στην Ουκρανία, ή κάποια άλλη κρίση, μας οδηγήσουν να ξεπεράσουμε τις εγγενείς αυτές αδυναμίες μας.

Κλιματική αλλαγή ή κλιματική κρίση;

Εμμανουέλα Δούση

Τον τελευταίο χρόνο χρησιμοποιείται ολοένα και περισσότερο ο όρος «κλιματική κρίση» για να περιγράψει εμφατικά τη σοβαρή επιδείνωση ορισμένων φαινομένων που επηρεάζουν το κλίμα, και να αφυπνίσει την κοινωνία. Τα αιφνίδια και ακραία καιρικά φαινόμενα που εκδηλώνονται πλέον συχνότερα και με μεγαλύτερη ένταση και διάρκεια, οι ξηρασίες, οι καύσωνες, οι πλημμύρες, οι πυρκαγιές, προκαλούν τεράστιες καταστροφές και επηρεάζουν τους υδάτινους πόρους, τη γεωργία, τις υποδομές, την υγεία και την ασφάλεια, ενισχύουν τη μετακίνηση πληθυσμών και δοκιμάζουν τις αντοχές των κυβερνήσεων και των εθνικών οικονομιών.

Ωστόσο συνήθως μια κρίση είναι ένα παροδικό φαινόμενο, κορυφώνεται και στη συνέχεια υποχωρεί ή εκτονώνεται σε κάτι άλλο, άρα ο όρος «κλιματική κρίση» δεν εμπεριέχει την παράμετρο της διάρκειας. Επιπλέον δίνει την εντύπωση ότι είναι δυνατή η επιστροφή στην πρότερη κατάσταση. Αυτό όμως είναι πλέον αδύνατο. Η μέση θερμοκρασία της Γης έχει ήδη σκαρφλώσει ψηλότερα και οι επιβλαβείς εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου εξακολουθούν να αυξάνονται ραγδαία. Έχουμε δηλαδή μπροστά μας ένα φαινόμενο που προκαλεί μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης, δηλαδή μια συνθήκη που απαιτεί επείγοντως τη λήψη μέτρων προς δύο κατευθύνσεις: να περιορίσουμε δραστικά τα αίτια και να διαχειριστούμε τις συνέπειες. Πρόκειται ένα φαινόμενο που θα το βρίσκουμε συνεχώς μπροστά μας και θα πρέπει να μάθουμε να το διαχειριζόμαστε. Υπάρχουν πρακτικές που μπορούν να βοηθήσουν προς αυτή την κατεύθυνση, όμως ο ρυθμός κινητοποίησής μας είναι εξαιρετικά αργός.

Η ετήσια παγκόσμια διάσκεψη για το κλίμα (COP 29), η οποία ολοκλήρωσε τις εργασίες της πριν από λίγες εβδομάδες στο Μπακού του Αζερμπαϊτζάν (μια χώρα που παράγει και εξαγεί ορυκτά καύσιμα, όπως ήταν και η χώρα που φιλοξένησε τη διάσκεψη το 2023), είχε ως βασικό στόχο την επίτευξη οικονομικής συμφωνίας για την μετάβαση σε καθαρές μορφές ενέργειας και την αντιμετώπιση των κλιματικών καταστροφών των φτωχότερων χωρών, που πλήττονται περισσότερο και αδυνατούν να ανταποκριθούν. Συμφωνία υπήρξε, αλλά είναι κατώτερη των προσδοκιών. Θα παρέχονται 300 δισεκατομμύρια δολάρια ετησίως μέχρι το 2035, ενώ χρειάζονται τρισεκατομμύρια. Το αποτέλεσμα αυτό επιβεβαιώνει την περσινή μας διαπίστωση, ότι η παγκόσμια συνεργασία για το κλίμα υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών είναι μεν σημαντική διότι διατηρεί ένα κανάλι επικοινωνίας, δεν αποτελεί όμως πανάκεια ούτε παρέχει ουσιαστικές λύσεις για τη διαχείριση της κλιματικής αλλαγής. Η επίμονη αναζήτηση παγκόσμιας συναίνεσης κατεβάζει τον πήχη στον χαμηλότερο κοινό παρονομαστή.

Στο μεταξύ, η επικείμενη ανάληψη της αμερικανικής προεδρίας από τον πιο γνωστό αρνητή της κλιματικής αλλαγής δεν είναι καλό νέο. Βεβαίως, οι συνθήκες δεν είναι ίδιες με το 2016, όταν ο ίδιος απέσυρε από τη Συμφωνία του Παρισιού τις ΗΠΑ, δεύτερη χώρα στον κόσμο με τις μεγαλύτερες εκπομπές. Τότε η μεγαλύτερη πρόκληση ήταν να πεισθεί ο μεγαλύτερος ρυπαντής, δηλαδή η Κίνα, να αναλάβει δεσμεύσεις μείωσης των επιβλαβών εκπομπών. Σήμερα η Κίνα εξακολουθεί μεν να βασίζεται στον άνθρακα ως κύρια πηγή παραγωγής ενέργειας, έχει όμως επενδύσει σημαντικά στην επέκταση των ΑΠΕ, φιλοδοξώντας να γίνει κλιματικά ουδέτερη μέχρι το 2060 και ταυτόχρονα να διατηρήσει ψηλά τις εξαγωγές υλών που είναι απαραίτητες για την καθαρή ενέργεια. Συνεπώς έχει και έναν οικονομικό λόγο να στηρίζει την πράσινη μετάβαση. Η Ινδία, που σκαρφώθηκε στην τρίτη θέση στον κατάλογο των παγκόσμιων ρυπαντών, επίσης επενδύει σημαντικά στις ανανεώσιμες πηγές, έχει θέσει φιλόδοξους στόχους για το 2030

...η παγκόσμια συνεργασία για το κλίμα υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών είναι μεν σημαντική διότι διατηρεί ένα κανάλι επικοινωνίας, δεν αποτελεί όμως πανάκεια ούτε παρέχει ουσιαστικές λύσεις για τη διαχείριση της κλιματικής αλλαγής.

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

Μετά την υιοθέτηση του μεγαλύτερου μέρους της απαραίτητης νομοθεσίας, η προσοχή τώρα στρέφεται στην εφαρμογή, η οποία προϋποθέτει τη συνεργασία των κρατών μελών για να επιτευχθεί ο συλλογικός ευρωπαϊκός στόχος.

Η Ελλάδα προχωράει αργά αλλά σταθερά την πράσινη μετάβαση.

Είναι προφανές ότι χρειάζεται ένας άλλος τρόπος σύμπραξης της κεντρικής κυβέρνησης με την τοπική αυτοδιοίκηση, και όχι απλώς μετάθεση της ευθύνης στους δήμους.

και ηγείται παγκόσμιων πρωτοβουλιών, όπως η International Solar Alliance, για την ταχύτερη ανάπτυξη των τεχνολογιών ηλιακής ενέργειας, που θα βελτιώσουν την πρόσβαση στην ενέργεια και θα εξασφαλίσουν ενεργειακή ασφάλεια στις συμμετέχουσες χώρες.

Παρά την έντονη πολιτικοποίηση της πράσινης μετάβασης τις παραμονές των Ευρωεκλογών, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία κατατάσσεται τέταρτη στον κατάλογο των παγκόσμιων ρυπαντών, παρέμεινε προσηλωμένη στην επίτευξη του στόχου της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας να πετύχει την κλιματική ουδετερότητα μέχρι το 2050. Μετά την υιοθέτηση του μεγαλύτερου μέρους της απαραίτητης νομοθεσίας, η προσοχή τώρα στρέφεται στην εφαρμογή, η οποία προϋποθέτει τη συνεργασία των κρατών μελών για να επιτευχθεί ο συλλογικός ευρωπαϊκός στόχος. Η υλοποίηση δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση, αν λάβουμε υπόψη τη μεγάλη αναστάτωση που ταλανίζει την Ευρώπη. Θα πετύχει μόνον αν ο στόχος των μηδενικών εκπομπών άνθρακα συνδυαστεί με τον οικονομικό μετασχηματισμό της Ευρώπης.

Η Ελλάδα προχωράει αργά αλλά σταθερά την πράσινη μετάβαση. Η αναθεώρηση του Εθνικού Σχεδίου για την Ενέργεια και το Κλίμα δίνει μεγάλο προβάδισμα στην αξιοποίηση εγχώριων πηγών ενέργειας, όπως ο ήλιος και ο άνεμος, δηλαδή ανεξάντλητες πηγές, βεβαιωμένες και όχι πιθανολογούμενες, εδραιώνοντας ένα σύστημα που θα αξιοποιεί περισσότερο τους φυσικούς πόρους που έχουμε. Ωστόσο δεν έχει ακόμα αποσαφηνιστεί πώς το εν εξελίξει πρόγραμμα εξόρυξης υδρογονανθράκων (δηλαδή ορυκτών καυσίμων) συνάδει με τους ευρωπαϊκούς στόχους για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Επιπλέον καθυστερεί η εφαρμογή σημαντικών διατάξεων του Εθνικού Κλιματικού Νόμου, όπως για παράδειγμα η υποχρέωση των δημοτικών αρχών να καταρτίσουν πενταετή σχέδια μείωσης των εκπομπών. Είναι προφανές ότι χρειάζεται ένας άλλος τρόπος σύμπραξης της κεντρικής κυβέρνησης με την τοπική αυτοδιοίκηση, και όχι απλώς μετάθεση της ευθύνης στους δήμους.

Πέρα όμως από την αντιμετώπιση των αιτιών, που αποτελεί το ένα σκέλος της κλιματικής δράσης, ιδιαίτερη σημασία πρέπει να δοθεί και στην προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή, την προετοιμασία για τη διαχείριση του αναπόφευκτου. Δεν αναφερόμαστε μόνο στα αντιπλημμυρικά έργα ή την αγορά περισσότερων πυροσβεστικών οχημάτων και τον συντονισμό των αντίστοιχων υπηρεσιών. Η έμφαση στην πρόληψη (έλεγχος των ευάλωτων περιοχών, κάλυψη ανοιχτών χώρων με δέντρα, καλύτερη διαχείριση του νερού κ.ά.) και την εκπαίδευση των πολιτών αποτελούν επίσης κρίσιμους παράγοντες.

Ο προσδιορισμός και η κατανόηση των προκλήσεων αποτελούν προτεραιότητα, και εδώ χρειάζεται να βρεθεί κοινή γλώσσα επικοινωνίας ανάμεσα στην επιστήμη, την πολιτεία και την κοινωνία. Σε μια περιοχή που θερμαίνεται πιο γρήγορα από άλλες περιοχές του πλανήτη, εξελίσσεται σε μείζον ζήτημα η επικοινωνία των κινδύνων αλλά και των καλών πρακτικών. Σήμερα πολλές από τις επικοινωνιακές δράσεις προσπαθούν να πείσουν τους δύσπιστους ότι η κλιματική αλλαγή συμβαίνει και είναι γεγονός αδιαμφισβήτητο. Όμως οι περισσότεροι πολίτες ήδη το γνωρίζουν. Αυτό που δεν ξέρουν είναι πώς επηρεάζεται ειδικότερα η περιοχή στην οποία ζουν και τι πρέπει να κάνουν για να προστατεύσουν τα σπίτια, τη γη, τις επιχειρήσεις, τις υποδομές, ώστε να γίνουν πιο ανθεκτικά στην κλιματική αλλαγή. Ο χρόνος ήδη μετράει αντίστροφα.

Πόσο πρόβλημα είναι η κληρονομική δημοκρατία ;

Αστέρης Χουλιάρας

...αυτό που ονομάζει «κληρονομική δημοκρατία» είναι χαρακτηριστικό πολλών χωρών.

Πριν από 22 χρόνια, τον Οκτώβριο 2002, ο βρετανικός Economist δημοσίευσε ένα άρθρο με τίτλο «Enduring virtues: Greece's political dynasties go on and on» το οποίο σημείωνε ότι, «υπάρχει μια πτυχή της ελληνικής πολιτικής που είναι αξιοσημείωτα ανθεκτική: η αφοσίωση που νιώθουν οι ψηφοφόροι στα γνωστά παλιά επώνυμα - ακόμη και αν οι πολιτικές και τα πολιτικά στυλ, είναι εντελώς νέα». Το άρθρο συνοδευόταν και από έξι φωτογραφίες με τον υπότιτλο: «Ένας Καραμανλής, ένας Μητσοτάκης και ένας Παπανδρέου μετά τον άλλον». Από τις φωτογραφίες απουσίαζε ο Κυριάκος Μητσοτάκης (στη θέση της κληρονόμου του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη ήταν η Ντόρα Μπακογιάννη), αλλά σίγουρα δύο δεκαετίες μετά, ο συντάκτης του άρθρου θα ένοιωθε μάλλον δικαιωμένος.

Αποκλείοντας τους μονάρχες, υπάρχουν σήμερα περισσότεροι δημοκρατικά εκλεγμένοι αρχηγοί κυβερνήσεων των οποίων οι πατέρες ήταν αρχηγοί κυβερνήσεων πριν από αυτούς, από ό,τι αυταρχικοί αρχηγοί κυβερνήσεων για τους οποίους ισχύει το ίδιο!

Εκεί όμως που το άρθρο του Economist έδινε τη λάθος εντύπωση είναι ότι οι πολιτικές δυναστείες είναι αποκλειστικά ελληνικό φαινόμενο. Στην πραγματικότητα, όπως σημειώνει ο καθηγητής James Loxton σε πρόσφατο άρθρο του στο επιστημονικό περιοδικό *The Journal of Democracy* αυτό που ονομάζει «κληρονομική δημοκρατία» είναι χαρακτηριστικό πολλών χωρών. Τόσο σε αναπτυγμένες (π.χ. οι Κέννεντυ, Κλίντον και Μπους στις ΗΠΑ και οι Τρυντώ στον Καναδά) όσο και σε λιγότερο αναπτυγμένες χώρες (π.χ. οι Γκάντι στην Ινδία και οι Μάρκος στις Φιλιππίνες). Και όχι μόνον στο παρελθόν: Αποκλείοντας τους μονάρχες, υπάρχουν σήμερα περισσότεροι δημοκρατικά εκλεγμένοι αρχηγοί κυβερνήσεων των οποίων οι πατέρες ήταν αρχηγοί κυβερνήσεων πριν από αυτούς, από ό,τι αυταρχικοί αρχηγοί κυβερνήσεων για τους οποίους ισχύει το ίδιο! Και μάλιστα σε όλες τις ηπείρους: από το Μεξικό μέχρι την Εσθονία και από τη Γουατεμάλα έως το Πακιστάν. Ο Loxton είναι έντονα επικριτικός στο φαινόμενο. Υποστηρίζει ότι η «κληρονομική δημοκρατία» συρρικνώνει τη δεξαμενή του πολιτικού ταλέντου και μπορεί να οδηγήσει στη διάψευση των προσδοκιών των ψηφοφόρων (που θεωρούν λανθασμένα ότι ο γιός, η κόρη, η χήρα ή ο συγγενής κάποιου σημαντικού πολιτικού έχει τις ίδιες ικανότητες μ' αυτόν). Βέβαια, ο καθηγητής σημειώνει ότι αυτά τα αρνητικά αντισταθμίζονται εν μέρει από ένα αξιοσημείωτο όφελος: το μεγαλύτερο αριθμό γυναικών που φτάνουν σε υψηλά αξιώματα σε χώρες όπου υπό άλλες συνθήκες αυτό θα ήταν απίθανο να συμβεί (η πρώτη γυναίκα στον κόσμο που εξελέγη πρωθυπουργός ήταν η Sirimavo Bandaranaike στη Σρι Λάνκα - τότε Κεϋλάνη - το 1960, έξη δεκαετίες πριν η Σουηδία δει μια αντίστοιχη εξέλιξη). Με πικρία όμως το άρθρο καταλήγει ότι αυτός δεν είναι ο σωστός τρόπος με τον οποίο η δημοκρατία πρέπει να λειτουργεί.

Ωστόσο υπάρχει και ο αντίλογος. Στο προκλητικό βιβλίο του 2003 *In Praise of Nepotism*, ο Adam Bellow - γιος του βραβευμένου με Νόμπελ συγγραφέα Saul Bellow- υποστηρίζει ότι ο νεποτισμός (η εύνοια στους συγγενείς) ήταν πάντα μαζί μας και θα είναι πάντα μαζί μας και ότι ο τρόπος με τον οποίο ασκείται σήμερα είναι πολύ λιγότερο κακός από ό,τι ήταν στο παρελθόν. Περιγράφει τη σύγχρονη εκδοχή αυτού του φαινομένου ως «αξιοκρατικό νεποτισμό», σύμφωνα με τον οποίο οι οικογενειακές διασυνδέσεις βοηθούν ένα άτομο να έλθει στο προσκήνιο, να φθάσει στην πόρτα της ανόδου, αλλά μετά από αυτό πρέπει να αποδείξει την αξία του - κάτι που είναι πιθανό να το κάνει, υποστηρίζει ο Bellow, επειδή έχει μαθητεύσει στον ρόλο αυτό από την παιδική του ηλικία. Αυτό προφανώς δεν αφορά μόνο στους πολιτικούς, αλλά και τους ηθοποιούς, τους ακαδημαϊκούς, τους συνδικαλιστικούς ηγέτες κ.λπ. Στο τελευταίο κεφάλαιο του βιβλίου, ισχυρίζεται ότι ο νεποτισμός είναι μια φυσική εξέλιξη καθώς οφείλεται στους δεσμούς μεταξύ παιδιών και γονέων, στη μεταβίβαση της οικογενειακής κληρονομιάς και στον κύκλο της γενναιοδωρίας και της ευγνωμοσύνης που συνδέουν ολόκληρη την

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

κοινωνία. Και επειδή ο νεποτισμός δεν πρόκειται να εξαφανιστεί σύντομα, ο Bellow επιχειρηματολογεί υπέρ μιας «ανοιχτόμυαλης» αντιμετώπισης του φαινομένου.

Ίσως όμως είναι καιρός να δούμε το νεποτισμό με λίγο περισσότερο ανοικτό μυαλό - ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τους ηγέτες μας.

Ο νεποτισμός προσβάλλει τα αισθήματα της αξιοκρατίας και της ευγενούς άμιλλας σύμφωνα με την οποία αυτά που κερδίζουμε πρέπει να είναι το αποτέλεσμα προσπάθειας και όχι η κατάληξη κληρονομημένων πλεονεκτημάτων. Εδώ και αιώνες, οι άνθρωποι στο όνομα της δικαιοσύνης και της ισότητας αντιμάχονται το νεποτισμό στα δικαστήρια, τα κοινοβούλια και τους χώρους εργασίας. Εν μέρει πρόκειται για μια διαρκή μάχη το αποτέλεσμα της οποίας παραμένει ανολοκλήρωτο. Μάλιστα στην πολιτική η πρακτική αυτή αναζωπυρώθηκε τόσο πολύ τα τελευταία χρόνια, ώστε μπορούμε πλέον να μιλάμε για έναν «νέο νεποτισμό». Ίσως όμως είναι καιρός να δούμε το νεποτισμό με λίγο περισσότερο ανοικτό μυαλό – ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τους ηγέτες μας.

Από μια διαφορετική οπτική η συζήτηση περί νεποτισμού συσκοτίζει ευρύτερα προβλήματα. Το βασικό πρόβλημα σε χώρες όπως η δική μας είναι η ευνοιοκρατία (ή ο φαβοριτισμός), δηλαδή η εύνοια ενός ατόμου έναντι ενός άλλου με ή συχνότερα χωρίς συγγενικούς δεσμούς. Από πολλές πλευρές η συζήτηση περί νεποτισμού επισκιάζει την κομματοκρατία και τη διαπλοκή (cronyism) – ζητήματα πιο ουσιαστικά και πιο κρίσιμα για τη λειτουργία της δημοκρατίας από τις δυναστείες των πολιτικών. Ίσως αν η προσοχή μας εστιασθεί εκεί, τότε θα περιοριστεί και ο νεποτισμός.

Η Ευρώπη σε δύσκολους καιρούς

Λουκάς Τσούκαλης

Έγραφα στο περυσινό πρωτοχρονιάτικο φύλλο ότι η Ευρώπη δεν ήταν στα καλύτερά της και το 2024 προβλεπόταν να είναι μια δύσκολη χρονιά. Και έτσι ήταν. Όμως η επόμενη χρονιά προμηνύεται ακόμη πιο δύσκολη. Και δεν είναι διόλου προφανές ότι η Ευρώπη θα μπορέσει να ανταποκριθεί με στοιχειώδη επάρκεια στις μεγάλες προκλήσεις που αντιμετωπίζει.

Η επανεκλογή Τραμπ στις Ηνωμένες Πολιτείες θα έχει άμεσες επιπτώσεις στις διατλαντικές σχέσεις, στις σχέσεις της Ευρώπης με τον υπόλοιπο κόσμο αλλά και εντός των ευρωπαϊκών συνόρων. Γνωρίζουμε ότι ο πρώην και μελλοντικός πρόεδρος των ΗΠΑ δεν πιστεύει σε διεθνείς θεσμούς και κανόνες, ούτε σε συμμαχίες ιδιαίτερα. Έχει μια συναλλακτική αντιμετώπιση των διεθνών σχέσεων ως γνήσιος μπίζνεσμαν, πιστεύει επίσης και στο δίκαιο του ισχυρότερου.

Θεωρεί την Ευρωπαϊκή Ένωση σαν κάτι το αλλόκοτο και μάλλον παρακμιακό – οι έννοιες συναίνεση και συγκυριαρχία τού είναι ξένες. Τον ενοχλεί το εμπορικό έλλειμμα με την Ευρώπη, απειλεί με δασμούς και η γερμανική αυτοκινητοβιομηχανία μεταξύ άλλων τρέμει με αυτήν την προοπτική. Θεωρεί την Κίνα ως τη μεγαλύτερη απειλή για την αμερικανική ηγεμονία και προβλέπεται ότι ο εμπορικός πόλεμος ΗΠΑ-Κίνας θα χειροτερέψει. Θα αυξηθεί και η πίεση προς τους Ευρωπαίους να συμμορφωθούν με τη γραμμή που χαράσσει η Ουάσιγκτον. Αλλά τα συμφέροντα Ευρωπαίων και Αμερικανών δεν ταυτίζονται υποχρεωτικά. Πόσο θα αντέξουν λοιπόν οι Ευρωπαίοι στην αμερικανική πίεση, πριν διχαστούν και υποχωρήσουν; Και με ποιο κόστος για την ευρωπαϊκή οικονομία;

Ο νεοεκλεγείς πρόεδρος των ΗΠΑ θέλει να τερματίσει μια ώρα αρχύτερα τον πόλεμο στην Ουκρανία. Η ευθύνη όμως για τη διατήρηση μιας επισφαλούς ειρήνης καθώς και το κόστος της ανοικοδόμησης μιας βαριά τραυματισμένης Ουκρανίας θα βαρύνει κυρίως τους Ευρωπαίους, οι οποίοι θα κληθούν να αναλάβουν επίσης το κόστος της εξωτερικής τους ασφάλειας. Σε αυτό το σημείο τουλάχιστον, ο Ντόναλντ Τραμπ δεν έχει άδικο. Μπορούν οι Ευρωπαίοι να το αναλάβουν; Και ποια θέλουν να είναι στο μέλλον η θέση της Ρωσίας στην ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική ασφάλειας; Για τους ηγέτες της Πολωνίας, των Βαλτικών χωρών καθώς και μερικούς άλλους, η απάντηση είναι σαφής: προετοιμαζόμαστε για πόλεμο. Άραγε, μπορεί να υπάρξει μια ενιαία και αυτόνομη ευρωπαϊκή απάντηση σε αυτά τα καίρια ερωτήματα; Αν όχι, θα συνεχίσει η Ευρώπη να σύρεται πίσω από αποφάσεις που παίρνονται από άλλους για λογαριασμό της.

Η ΕΕ μπαίνει στον καινούριο χρόνο με εμφανές έλλειμμα ηγεσίας. Η Γερμανία θα έχει εκλογές και οι Χριστιανοδημοκράτες ετοιμάζονται να επιστρέψουν στην εξουσία με μια νέα κυβέρνηση συνασπισμού που θα πάρει πιθανότατα μερικούς μήνες για να μπορέσουν να ταιριάξουν τα ανόμοια. Όσο για τη Γαλλία, η δημιουργία μιας σταθερής κυβέρνησης που θα αποκλείει τα άκρα προμηνύεται εξαιρετικά επισφαλής. Ο πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας που για χρόνια διατηρούσε σχεδόν το μονοπώλιο να σκέπτεται και να πράττει ευρωπαϊκά, πληρώνει σήμερα τα δικά του πολιτικά σφάλματα στο εσωτερικό της χώρας καθώς και το τίμημα της αλαζονείας.

Δεν υπάρχουν άλλοι ισχυροί υποψήφιοι για να καλύψουν το κενό σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αν και μερικοί άρχισαν να σκέφτονται τη Μελόνι που θα έχει ενδεχομένως προνομιακή πρόσβαση στον πρόεδρο Τραμπ, όπως και ο Όρμπαν. Πού φτάσαμε! Όσο για την

*Πόσο θα αντέξουν
λοιπόν οι
Ευρωπαίοι στην
αμερικανική
πίεση, πριν
διχαστούν και
υποχωρήσουν;
Και με ποιο
κόστος για την
ευρωπαϊκή
οικονομία;*

*Η ΕΕ μπαίνει στον
καινούριο χρόνο
με εμφανές
έλλειμμα ηγεσίας.*

Οι Προβλέψεις του ΕΛΙΑΜΕΠ για το 2025

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, στη δεύτερη θητεία της φον ντερ Λάιεν η εξουσία θα είναι ακόμη περισσότερο συγκεντρωμένη στα χέρια της Προέδρου ενώ οι ευθύνες των μάλλον αδύναμων Επιτρόπων θα αλληλεπικαλύπτονται. Αμφιβάλλω όμως αν η Επιτροπή διαθέτει το πολιτικό βάρος να καλύψει με επάρκεια το έλλειμμα ηγεσίας στην Ευρώπη.

Κρίση διακυβέρνησης και κρίση δημοκρατίας σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Η απογοήτευση από το πολιτικό σύστημα ενός μεγάλου κομματιού των ευρωπαϊκών κοινωνιών (πόσο μάλλον στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής) οδηγεί πολλούς ψηφοφόρους στα αντι-συστημικά κόμματα, κυρίως σε λαϊκιστές της ακροδεξιάς. Και τα παραδοσιακά κόμματα προσπαθούν ακόμη να καταλάβουν τι έφταιξε. Ακόμη περισσότερο η σοσιαλδημοκρατία την οποία εγκατέλειψαν εδώ και χρόνια οι πιο πολλοί από τα φτωχότερα στρώματα και οι ακροδεξιοί ήρθαν να καλύψουν το κενό προσφέροντας πατριωτισμό και κοινωνική πρόνοια. Μια προηγούμενη εκδοχή αυτού του έργου την είχαμε δει στο μεσοπόλεμο και είχε, ας μην το ξεχνάμε, πολύ άσχημη εξέλιξη.

Πώς αντιμετωπίζεται το πρόβλημα; Όχι απλώς με το να κολλάμε την ταμπέλα του λαϊκισμού σε κάθε ριζοσπαστική πρόταση που ξεφεύγει από τις παραδοσιακές νόρμες. Και σίγουρα όχι ακυρώνοντας εκλογές όταν δεν μας αρέσει το αποτέλεσμα της λαϊκής ετυμηγορίας, όπως έγινε πολύ πρόσφατα με την προεδρική εκλογή στη Ρουμανία. Αν έπρεπε να ακυρώνονται οι εκλογές κάθε φορά που κάποιος επιχειρούν να χειραγωγήσουν τη λαϊκή ψήφο με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, τι θα έπρεπε άραγε να γίνει μετά την παρέμβαση του Έλον Μασκ και άλλων πλουτοκρατών στις πρόσφατες αμερικανικές εκλογές; Αυτοί σίγουρα ξόδεψαν πολύ περισσότερα χρήματα από όσα ενδεχομένως οι Ρώσοι στη Ρουμανία. Όσο οι ευρωπαϊκοί θεσμοί τηρούν αιδήμονα σιωπή σε τέτοια μεγάλα θέματα, θα χάνουν σε αξιοπιστία.

Η έκθεση Ντράγκι ανέδειξε την οικονομική καθυστέρηση της Ευρώπης. Πρότεινε λύσεις συγκεκριμένες και τολμηρές. Θα μπορούσαν όμως να μεταφραστούν τα καλά λόγια με τα οποία την υποδέχτηκαν οι ηγέτες των χωρών-μελών σε πράξεις; Γιατί με λόγια δεν φτιάχνεται ούτε στρατός ούτε βιομηχανική ή κοινωνική πολιτική, πόσο μάλλον δεν κερδίζεται η πράσινη μετάβαση. Και η Ευρώπη παραμένει ακόμη κυρίως στα λόγια.

Φέτος δεν ακολούθησα τη προτροπή του Διονύση Σαββόπουλου στο γνωστό του τραγούδι: «Αφού δεν είχε νέα ευχάριστα να πει, καλύτερα να μην μας πει κανένα». Γιατί πιστεύω ότι ο εφησυχασμός είναι επικίνδυνος στους δύσκολους καιρούς που ζούμε.

Η έκθεση Ντράγκι ανέδειξε την οικονομική καθυστέρηση της Ευρώπης. Πρότεινε λύσεις συγκεκριμένες και τολμηρές. Θα μπορούσαν όμως να μεταφραστούν τα καλά λόγια με τα οποία την υποδέχτηκαν οι ηγέτες των χωρών-μελών σε πράξεις; [...] Και η Ευρώπη παραμένει ακόμη κυρίως στα λόγια.